Pedagogická fakulta
Faculty of Education
Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
University of South Bohemia in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra speciální pedagogiky

Diplomová práce

Prevence a řešení šikany žáků se speciálně vzdělávacími potřebami

Vypracovala: Bc. Klára Bystričanová
Vedoucí práce: Mgr. Zuzana Štefánková, Ph.D.

České Budějovice 2025

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem autorem této kvalifikační práce a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

1. 7. 2025 ……

Bc.Klára Bystričanová

Poděkování

Chtěla bych velmi poděkovat vedoucí práce Mgr. Zuzaně Štefánkové, Ph.D., za odborné rady a vstřícný přístup. Mé poděkování patří také Mgr. Martině Ševčík Pustkové, Mgr. Andree Kubíkové a Ing. Jiřímu Maršounovi za ochotu, znalosti, podporu a čas, který mi věnovali. V neposlední řadě děkuji všem ve své rodině, manželovi a synovi za podporu.

Abstrakt

Tato diplomová práce se zaměřuje na problematiku šikany u žáků se speciálními vzdělávacími potřebami (SVP) na základních školách. V teoretické části je nejprve teoreticky vymezen pojem šikana, její formy, stádia a důsledky. Dále jsou popsány možnosti prevence a řešení šikany a pozornost je věnována i žákům se speciálními vzdělávacími potřebami, inkluzivnímu vzdělávání, podpůrným opatřením a roli školského poradenského pracoviště (ŠPP) v této problematice.

Cílem práce je prozkoumat, jak základní školy přistupují k prevenci a řešení šikany vůči žákům se SVP, a jakou roli v tomto procesu sehrávají učitelé a odborníci školského poradenského pracoviště. Výzkum využívá kvalitativní strategii – dotazníkové šetření mezi pedagogy a polostrukturované rozhovory se školní psycholožkou a školní speciální pedagožkou jedné základní školy v Praze.

Výsledky z výzkumu poukazují na to, že učitelé a odborníci ŠPP si uvědomují zranitelnost žáků se SVP, avšak většina respondentů uvedla, že při řešení šikany nevnímá zásadní rozdíl mezi těmito žáky a žáky intaktními. Respondenti považují prevenci za klíčovou a zdůrazňují nutnost individuálního přístupu i spolupráce všech aktérů. Výzkum dále vyzdvihuje důležitost jasné komunikace jak směrem k žákovi, tak ke spolužákům, aby nedocházelo k nepochopení nebo nechtěnému vyčlenění. Získané poznatky mohou být přínosem pro školy a školská poradenská pracoviště, která pracují s žáky se SVP v kontextu inkluze a prevence šikany. Práce zároveň zjistila nedostatek výzkumů zaměřených přímo na tuto oblast, a proto může sloužit jako pilotní studie.

Klíčová slova

Šikana, agresor, oběť, dítě se SVP, podpůrná opatření, inkluze, školská poradenská pracoviště, prevence, intervence

Abstract

This thesis focuses on the issue of bullying among pupils with special educational needs (SEN) in primary schools. In the theoretical part, the concept of bullying, its forms, stages and consequences are theoretically defined. Then, the possibilities of prevention and solution of bullying are described and attention is paid to pupils with special educational needs, inclusive education, support measures and the role of the school counselling centre (SCC) in this issue.

The aim of the paper is to examine how primary schools approach the prevention and management of bullying towards pupils with SEN and what role teachers and professionals of the school counselling centre play in this process. The research uses a qualitative strategy - a questionnaire survey among teachers and semi-structured interviews with a school psychologist and a school special educator in a primary school in Prague.

The results of the survey indicate that teachers and SPP professionals are aware of the vulnerability of students with SEN, but most respondents said that they do not perceive a significant difference between these students and intact students when dealing with bullying. Respondents consider prevention to be key and stress the need for an individual approach and cooperation between all actors. The research also highlights the importance of clear communication towards both the pupil and classmates to avoid misunderstanding or unintentional exclusion. The findings may be of benefit to schools and school counselling centres working with pupils with SEN in the context of inclusion and bullying prevention. The thesis also found a lack of research focusing directly on this area and can therefore serve as a pilot study.

Keywords

Bullying, aggressor, victim, child with special educational needs, support measures, inclusion, school counselling service, prevention, intervention

Obsah

1 ŠIKANA 10
1.1 Charakteristika šikany 10
1.2 Druhy šikany 11
1.2.1 Dělení dle formy projevu 12
1.2.2 Dělení šikany dle způsobu 14
1.3 Stádia šikany 14
1.4 Aktéři šikany 17
1.4.1 Agresor 17
1.4.2 Oběť 17
1.4.3 Přihlížející 18
2 PREVENCE A ŘEŠENÍ ŠIKANY 20
2.1 Prevence šikany 20
2.1.1 Primární prevence 22
2.1.2 Sekundární prevence 23
2.1.3 Terciární prevence 23
2.2 Řešení šikany 24
2.2.1 Obecný přístup k řešení šikany 24
2.2.2 Postup při řešení šikany 24
2.2.3 Metody vyšetřování šikany 25
2.2.4 Specifika řešení šikany u žáků se SVP 26
2.3 Následky šikanování 26
3 ŽÁK SE SPECIÁLNÍMI VZDĚLÁVACÍMI POTŘEBAMI 28
3.1 Charakteristika SVP 28
3.2 Definice vybraných specifických poruch: SPU, PAS, ADHD 30
3.2.1 Žáci se specifickými poruchami učení (SPU) 30
3.2.2 Žáci s poruchou pozornosti, ADHD 31
3.2.3 Žáci s PAS 32
3.3 Inkluzivní vzdělávání a podpůrná opatření 32
3.3.1 Inkluzivní vzdělávání v ČR 32
3.3.2 Podpůrná opatření 34
3.4 Role školského poradenské pracoviště (ŠPP) 37
4 PRAKTICKÁ ČÁST 42

4.1 Cíle výzkumného šetření 42
4.2 Výzkumné otázky 42
4.3 Metodologie výzkumného šetření 42
4.4 Výsledky 44
4.4.1 Rozhovor se školní speciální pedagožkou a školní psycholožkou na základní škole 44
4.4.2 Analýza dotazníků 48
4.5 Shrnutí výsledků 56
4.6 Diskuse 58
5 ZÁVĚR 61
SEZNAM ODBORNÝCH ZDROJŮ 62
INTERNETOVÉ ZDROJE 66
SEZNAM ZÁKONŮ 70
SEZNAM PŘÍLOH 71
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK 73

ÚVOD

Šikana. Pro všechny známe slovo, u autorky vzbuzuje dosti nepříjemnou vzpomínku z dětství.

Autorka diplomové práce si během školních let prošla oběma rolemi, které šikana nabízí, kdy se nejprve ocitla na straně oběti a později i na straně agresora. Na základní škole zakusila, jaké to je být terčem posměchu, vyčleňování a nepřijetí dívčím kolektivem. V pozdějších letech se s příchodem na gymnázium role obrátily. Autorka se ocitla v pozici, kdy sama převzala vůdčí roli v třídním kolektivu, který začal uplatňovat podobné vzorce chování vůči jedné ze spolužaček. Ačkoliv si tehdy neuvědomovala veškeré důsledky svého jednání, zpětně reflektuje, že možná nevědomky způsobovala její spolužačce to, co dříve sama zažívala.

Ačkoliv od této osobní zkušenosti již uplynula nějaká doba, stala se pro autorku významným impulzem k zamyšlení nad zákeřností šikany, jejími dopady na zúčastněné a nad tím, jak snadné je se v rámci šikany ocitnout v různých rolích. Tato osobní zkušenost autorku během studia speciální pedagogiky přivedla k otázce, zda šikana a především její řešení a prevence probíhá jinak, pokud se týká žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Na tuto otázku se snaží nalézt odpověď skrze předkládanou diplomovou práci.

V současné době lze sledovat proměnu forem šikany, která se vlivem rozšíření digitálních technologií a sociálních sítí může přesouvat i do kyber prostoru. Agresivní chování tak může probíhat v podstatě nepřetržitě a kdekoliv, tedy i v jinak bezpečném prostoru domova, což přináší v oblasti řešení a prevence šikanydalší výzvy.

Nelze sice paušálně tvrdit, že je šikana nutně závažnější než dříve, je však zřejmé, že současné prostředí přináší jiné možnosti i rizika, na která je třeba adekvátně reagovat jak na úrovni prevence, tak intervence. Některé výzkumy i kazuistiky poukazují na nárůst psychických obtíží mezi dětmi a dospívajícími (např. úzkosti, deprese, poruchy příjmu potravy, sebepoškozování), přičemž šikana může být jedním z možných rizikových faktorů (Národní ústav duševního zdraví, 2023).V extrémních případech může kyberšikana vést k útěkům z domova či pokusům o sebevraždu(Hinduja a Patchin, 2014).V českém prostředí doplňuje tyto statistiky studie z Ústecka, která odhalila, že: „Více než 60 % žáků zažilo slovní šikanu ve škole a téměř 65 % označilo prostředí školního kolektivu za „urážející nebo ponižující“, přičemž přes 20 % jedinců mělo

myšlenky na smrt a zhruba třetina dívek se za poslední rok sebepoškozovala“ (Ústecký kraj, 2023).

Zvlášť zranitelnou skupinou jsou žáci se speciálně vzdělávacími potřebami, kteří se často různými způsoby odlišují, což z nich dělá snadný terč pro agresory a pro rozvoj šikany.

V rámci studia speciální pedagogiky se autorka této práce rozhodla věnovat výzkum právě tomuto tématu. Cílem je zjistit, jak šikanu žáků se speciálními vzdělávacími potřebami vnímají učitelé a pracovníci školních poradenských pracovišť, jaké mají zkušenosti s prevencí šikany a jaké strategie využívají při jejím řešení.

1 ŠIKANA

1.1 Charakteristika šikany

Pojem šikana je dlouhodobě diskutovaným tématem mezi odborníky, rodiči, studenty a v neposlední řadě i zařízeními určenými pro děti, nejčastěji základními školami. Se šikanou jako takovou se setkáváme už v dětství, a to většinou právě na základní škole, která bohužel může vytvořit podmínky, které vzniku šikany nahrávají. Děti zde tráví hodně času s vrstevníky, dozor učitelů je leckdy omezený a informovanost žáků o šikaně je stále nedostačující (Říčan, Janošová, 2010).Podle Vítkové (2010) se školní prostředí může stát rizikovým faktorem pro vznik šikany, zejména kvůli nedostatečné prevenci, nedořešeným vztahům a nízké kultuře kolektivu.Říčan a Janošová (2010) ve své knize uvádějí prvotní projevy šikany, jimiž mohou být ubližování slabším spolužákům, posmívání nebo krádeže svačin či jiných materiálních věcí. Šikanu může vykonávat jednotlivec nebo rovnou celá skupina dětí, přičemž zbytek třídy mlčky přihlíží a z důvodu strachu o vlastní bezpečí nikoho o ubližování neinformuje (Říčan, Janošová, 2010).

Definice šikany se mezi jednotlivými odborníky mírně liší. Pavel Říčan (1995, str. 25) ve své knize uvádí, že slovo šikana má svůj původ ve francouzském termínu "chicane", který označuje šikanu jako zlomyslné týrání, obtěžování a pronásledování jedince. Další možnou definici uvádí norský výzkumník Olweus, který šikanu definuje jako stav, kdy je jedinec opakovaně vystaven psychickému či fyzickému násilí ze strany jedné nebo více osob (Olweus in Říčan, 1995). Přesnější a zároveň srozumitelnou definici nabízí také manželé Bittmannovi, z níž tato diplomová práce v následujících částech vychází. „Šikana je opakované a záměrné psychické a fyzické ubližování (ponižování, týrání) zaměřené na jedince či skupinu žáků, kteří se těmto útokům nemohou či nedokážou účinně bránit. Cílem takového chování je ponížení, ublížení či týrání“ (Bittmanová, Bittman, 2016, str. 5).

Definice Bittmannových je obsahově velmi podobná oficiální definici z metodického pokynu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) : „Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrozit nebo zastrašovat jiného žáka případně skupinu žáků. Je to cílené a obvykle opakované užití násilí jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí druhé osoby, tak i útoky slovní v podobě nadávek,

pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako nápadné přehlížení a ignorování žáka či žáků třídou nebo jinou skupinou spolužáků“ (MŠMT, 2016, str. 1).

Pokud hovoříme o šikaně v souvislosti s dětmi se SVP, tak ti jsou šikanou významně ohroženi. Jejich rozdílnosti, ať už v učení, chování nebo i v komunikaci či kulturním zázemí, jsou pro agresory důvodem vyčlenění nebo násilí. Pro agresory jsou kvůli slabé sebeobraně snadným cílem (Bittmannová, Bittmann, 2016). Klíčovým prvkem v těchto situacích je škola a žákovo okolí, které může šikanu rozpoznat a oběti včas pomoc. Škola by se prvotně měla zaměřit na kvalitní prevenci, která by se dala realizovat např. asistentem pedagoga (Vítková, 2004).

1.2 Druhy šikany

Šikanování má několik typů, které se odlišují na základě jejich projevů. Dělíme ji podle formy projevu (fyzická šikana, psychická šikana, kyberšikana), podle způsobu (přímá, nepřímá) a také podle aktivity účastníků (aktivní, pasivní).Projevy šikany se navzájem odlišují například intenzitou, způsobem provedení, prostředím nebo i tím, zda mají verbální či neverbální formu (Kolář, 2001).

Kolář (2001, str. 32) ve své knize Bolest šikanování zmiňuje jakousi „trojdimensionální mapu“, která dle autora rozděluje šikanování a jeho projevy na přímé a nepřímé, verbální a neverbální a aktivní či pasivní. Propojením těchto dimenzí se vytváří osm druhů šikanování, které zahrnují:

- Fyzické přímé aktivní (projevy: škrcení, bití)
- Fyzické nepřímé aktivní (projevy: poškozování či krádeže věcí, záměrné ničení výtvorů)
- Fyzické pasivní přímé (projevy: omezování oběti ve výkonu nějaké činnosti, cílem agresora je vytvořit oběti jakýsi diskomfort)
- Fyzicky pasivní nepřímé (projevy: odmítání požadavků oběti, ovlivňování prostředí)
- Verbální aktivní přímé (projevy: urážky, nadávky, výhružky)
- Verbální aktivní nepřímé (projevy: šíření pomluv, manipulace spolužáků/kamarádů, zesměšňování oběti)
- Verbální pasivní přímé (projevy: přehlížení oběti, odmítání komunikace)

- Verbální pasivní nepřímé (projevy: nulová podpora oběti, zamlčování informací, tichý souhlas s pomluvami, izolace oběti)

1.2.1 Dělenídleformyprojevu

Pokud nás zajímají formy šikany, tak se zaměřujeme na konkrétní způsoby, jak se šikana projevuje, konkrétněji se jedná o šikanu fyzickou, psychickou a kyberšikanu. Následně si je v dalších řádcích popíšeme.

- **Šikana fyzická**

Dle Říčana a Janošové (2010) je fyzická šikana velice nápadná, jelikož jejím výsledkem mohou být modřiny, škrábance nebo i třeba roztrhané oblečení. Tyto projevy jsou na oběti na první pohled viditelné. Do šikany fyzické můžeme zařadit i ničení či braní osobních věcí, kdy oběť raději všechny své věci odevzdá agresorovi, aby se vyhnula případné eskalaci šikany.

- **Šikana psychická**

Oproti šikaně fyzické se ta psychická neprojevuje fyzickými útoky, ale spíše slovním nátlakem a psychickým zraňováním, například urážky, vyhrožování, vydírání, sociální vyloučení a citové vydírání. Oběti je často zasažen jeho vnitřní svět a jeho psychická pohoda je dlouhodobě ne-li trvale narušena. U žáka, který si prochází psychickou šikanou, můžeme zpozorovat projevy jako například snížené sebevědomí, úzkosti, deprese, poruchy soustředění a v závažnějším případě i sebevražedných myšlenek. (Říčan, Janošová, 2010).

- **Kyberšikana**

Tento pojem je v současné době velmi diskutovaný.

Dle MŠMT je pojem kyberšikana vymezen jako druh psychické šikany. Přesněji je to zneužití informačních a komunikačních technologií, konkrétněji mobilních telefonů a internetu, za účelem záměrně někomu ublížit či nějakým způsobem poškodit jeho osobu. (MŠMT, 2016, str. 1).

Černá (2013, str. 21) vymezuje ve své knize Kybešikana kyberšikanu jako „kolektivní označení forem šikany prostřednictvím elektronických médií jako je internet a mobilní telefony, které slouží k agresivnímu a záměrnému poškození uživatele těchto médií. Stejně jako tradiční šikana zahrnuje i kyberšikana opakované chování a nepoměr sil mezi agresorem a obětí.“

Dle Černé (2013) je kyberšikana je velice různorodá a obětmi vnímána jako velice nepříjemná. Mezi hlavní charakteristiky vyznačující kyberšikanu patří:

- Opakování
- Záměrná agresivita ze strany agresora
- Odehrává se v online prostoru
- Obětem způsobuje stres, deprese nebo strach
- Je anonymní (Černá, 2013, s. 21)

Hurychová a Ptáčková (2022) ve své knize popisují nejčastější způsoby kyberšikany, do kterých patří například kybergrooming, kyberbullying, sexting nebo kyberstalking.

- Kybergrooming – je obzvláště riziková forma, při které je největší snahou pachatele vybudovat si u nezletilých falešnou důvěru a přimět je tak k nevhodnému chování.
- Kyberbullying – tento typ šikany zahrnuje převážně urážlivé zprávy a sdílení ponižujícího obsahu v online prostoru. Jeho anonymita, rychlost šíření a široký dosah ho řadí mezi mimořádně nebezpečnou šikanu
- Sexting – v názvu je zahrnuté sdílení obsahu se sexuální či pornografickou tématikou a to jak dobrovolné, mezi partnery, tak nedobrovolné bez souhlasu majitele.
- Kyberstalking – je šikana, která zneužívání například internet k pronásledování nebo obtěžování oběti tzv. internetový stalking.

1.2.2 Dělení šikanydlezpůsobu

Podle způsobu provedení agrese rozdělujeme šikanu na dvě skupiny, a to přímou šikanu a nepřímou šikanu.

- **Přímá**

Ministerstvo školství (MŠMT, 2016, str. 1)ve svém metodickém pokynu uvádí: „přímá šikanamůže mít podobu fyzickou (např. bití, plivání, tahání za vlasy), verbální (např. vulgární nadávky, zraňující komentáře k rase, národnosti, etnicitě, náboženství nebo sexualitě, výhružky, násilné a manipulativní příkazy); nebo neverbální (např. urážlivá gesta a zvuky, zírání, používání zastrašujících nebo výhružných výrazů ve tváři, nebo v řeči těla, ničení/schovávání/kradení věcí nebo učebních pomůcek).

- **Nepřímá**

Nepřímá šikana je na pohled neviditelná a těžce identifikovatelná. Agresor oběť např. ignoruje, záměrně přehlíží, pomlouvánebo se snaží oběť vyloučit z jakéhokoliv kolektivu. Dlouhodobé působení této formy šikany může mít nepříznivý vliv na psychiku jedince. Oběť se může cítit osaměle a můžou ji trápit pocity úzkosti, které vedou k nepohodě oběti. Pokud se zaměříme na stránku psychickou, tak je nepřímá šikana v mnoha případech závažnější než přímá forma šikany (Coloroso, 2003).

1.3 Stádia šikany

Dle Říčana (2010) není šikana statickým jevem. Může se postupně vyvíjet a získávat na intenzitě pokud není včas a hlavně efektivně řešena. Důležitá jsou také preventivní opatření, která slouží nebo by alespoň měla sloužit k předejití těch nejzávažnějších stádií jako je týrání, myšlenky na sebevraždu nebo v nejhorším případě pokusům o sebevraždu či sebevraždám. Stádia šikany je velice těžké ohraničit a úplně přesně popsat, jelikož se vzájemně prolínají a navazují na sebe.

Michal Kolář ve své knize Bolest šikanování (2001) rozlišuje 5 fází šikany.

První stádium – ostrakismus

V této počáteční fázi můžeme zpozorovat, že se agresor snaží oběť vyčlenit z kolektivu. Konkrétněji to může vypadat tak, že se oběť stane terčem posměšků, vulgárních slov a v horším případě bude zcela vyčleněna z kolektivu. Tato fáze šikany bývá pro okolí často přehlédnutelná (Kolář, 2001). „Jde o mírné, převážně psychické formy ubližování, kdy se okrajový člen necítí dobře – je neoblíben a neuznáván. Ostatní ho více či méně

odmítají, nebaví se s ním, dělají na jeho účet „drobné“ legrácky apod.“ (Kolář, 2001, str. 36). Od „drobných legrácek“ se postupně šikana vyvíjí a přesouvá se do druhého stádia.

Druhé stádium – fyzická agrese nebo psychická agrese

V této fázi už začíná být forma šikany/agrese intenzivnější a zřetelnější. Agresor k šikaně používá urážky, ponižování, snaží se oběť zmanipulovat a zastrašit. V této fázi dochází i k prvnímu fyzickému napadání oběti např. strkání, štípání, kopání nebo i tahání za vlasy. Oběť je agresorem testována, co vše si nechá líbit a kam až může v ubližování zajít. Okolí nepovažuje tuto formu ještě za šikanu, ale pouze jako malý konflikt mezi dvěma osobami, proto situaci neřeší (Kolář, 2001).

Třetí stádium – klíčový moment - vytvoření jádra

Třetí stádium šikany představuje fázi, v které už není pouze jeden agresor, ale malá skupina agresorů, kteří šikanu provádějí zcela promyšleně a cíleně.

Tito spojenci agresora jsou buď žáci, kteří s chováním agresora souhlasí a samy po vzoru vůdce šikanu provádějí. Těmto spojencům lze jim tak říkat přináší aktivní podílení na šikaně buď dobré postavení ve skupině, nebo jim samotný akt přináší pocit nadřazenosti. Druhá skupina je tvořena žáky, kteří s chováním agresora či agresorů nesouhlasí, ale z důvodu strachu o svoje bezpečí se k ní přidávají. Sami nechtějí riskovat, že se stanou (z důvodu neplnění očekávání agresora) obětmi a stanou se tak terčem jeho/jejich útoků. Jejich pouhé přihlížení a nečinnost umožňují agresorům v tomto chování pokračovat a on tak nadále buduje svoje silné postavení ve skupině (Kolář, 2001).

Jak je uvedeno ve třetí fázi, přihlížející často cítí obavu, že nesouhlas s jednáním agresora by z nich mohl udělat další terče šikany, což se ve čtvrté fázi potvrzuje konkrétními událostmi.

Čtvrté stádium – většina přijímá normy agresorů (šikana se stává normou)

Jak je uvedeno ve třetí fázi, přihlížející často pociťují obavu, že jejich nesouhlas s agresorem by z nich mohl učinit potenciální další oběť, což se ve čtvrtém stádiu potvrzuje konkrétními událostmi. Bohužel v tomto stádiu se stává šikana „normálním jevem“. Šikana je v tomto bodě na vrcholu, trvá dlouho a ostatní spolužáci jen nečinně přihlížejí z důvodu obav o svoje bezpečí. Oběť se nachází v extrémně nepříznivé situaci, která může vést k sebevražedným myšlenkám nebo k úplnému uzavření a vyčlenění ze sociálního života. V této fázi může šikanu zastavit pouze škola (učitelé, speciální pedagog, školní psycholog, atd.), kolektiv, jak jsem zmiňovala o pár řádků výš, chování agresora přijímá a z důvodu strachu ji nijak neřeší a přehlíží ji (Kolář, 2001).

Páté stádium – totální, dokonalá šikana

Dostáváme se k nejzávažnější fázi šikany. V této fázi je oběť extrémně dominantní a má podmaněnou jak oběť, tak celé své okolí. Oběť, která je zcela poddána šikaně a samotným agresorům se oddala, je na pokraji svých sil proti tomu všemu agresivnímu chování jakkoliv bojovat. Psychika oběti je na úplném dně, projevuje se zde beznaděj, smutek, deprese a jako jediné východisko z této situace je z pohledu oběti sebepoškozování. To se postupem času může proměnit v myšlenky na sebevraždu nebo v samotnou sebevraždu. V této fázi už si oběť neví rady a je tedy na okolí, aby nějakým způsobem zasáhlo a zabránilo tak tragickým následkům (Kolář, 2001).

Všechny tyto fáze jsou pro oběť velice traumatizující a psychicky vyčerpávající. Postupný vývoj šikany oslabuje oběť a ta se tak nemůže bránit a dostává se do stále větší izolace a bezmoci. V nejzávažnější fázi, kdy šikana dosahuje svého vrcholu, se oběť často psychicky zhroutí, jelikož nemá kolem sebe žádnou podporu. Přihlížející, zůstávají v této situaci opodál a z důvodu strachu o svoje zdraví tomu všemu jen nečinně přihlížejí. Tímto chováním nevědomky šikanu podporují a nadále její intenzitu umocňují (Kolář, 2001).

1.4 Aktéři šikany

Šikana není problém pouze jednotlivce, ale celé skupiny, které se to týká. Souvisí jak s obětí a agresorem, tak také s přihlížejícími, kteří mohou ovlivňovat dynamiku celého společenství. V následujících odstavcích bude pojednáno o agresorech, obětech a přihlížejících coby hlavních aktérech (Kolář, 2011).

1.4.1 Agresor

Říčan a Janošová mají pro agresora jasnou definici: „Agresor, ten, který se aktivně účastní šikany, zvláště ten, který ji začíná a vede (iniciátor), skutečně mívá určité typické vlastnosti. Jejich znalost nám pomůže odhadnout, kdo je agresorem ve skupině, kde k šikaně dochází, případně kdo by se jím mohl stát, a je tedy z tohoto hlediska rizikový, i když zatím ve skupině šikana není. Ovšem pozor – je zde mnoho výjimek a platí, že zdání často klame“ (Říčan a Janošová, 2010, str. 53-54).

Podle článku „Kdo jsou agresoři a oběti v rámci šikany – typologie agresorů a obětí“ publikovaného na webové stránce RVP.cz (2019) jsou agresoři rozděleni do několika kategorií dle specifických charakteristik:

- Agresor hrubý, fyzický
- Agresor jemný, kultivovaný
- Agresor srandista
- Agresor spouštějící ekonomickou šikanu
- Nudící se agresor
- Agresor bránící se konkurenci

Na webu Policie ČR jsou agresoři rozděleny pouze do třech kategorií. První kategorií je *hrubián*, kdy se agresor vyznačuje tím, že je impulsivní, hrubý, má kázeňské problémy a nerespektuje autority. Jeho útoky jsou tvrdé a nelítostné, vyznačuje se absolutní poslušností oběti. Dále je to kategorie *elegán*, kdy je agresor velmi slušný, kultivovaný a zprvu nenápadný. Šikanuje cíleně, promyšleně a bez přítomnosti jakýkoliv svědků.
Poslední skupinou jsou agresoři *vtipálci*, kteří se vyznačují věčným optimismem, sebedůvěrou a smyslem pro humor a vtip. Šikana probíhá většinou z důvodu pobavení sebe i ostatních (Policie ČR, [online], n. d.).

1.4.2 Oběť

Obětí šikany se může stát kdokoliv z nás, často k tomu stačí být trochu odlišný od ostatních. Právě tyto rozdíly zvyšují riziko toho, že se jedinec ocitne v roli oběti.

Policie České republiky (Policie ČR, [online], 2025) na svých webových stránkách popisuje, kdo bývá většinou dětskou obětí šikany, konkrétněji jsou to jedinci:

- kteří se neumí nebo nemůžou bránit
- kteří se jakýmkoliv způsobem odlišují od očekávaného průměru
- kteří jsou fyzicky slabí a kteří těžko navazují osobní kontakt s ostatními dětmi
- kteří jsou duševně zaostalejší, popřípadě pomalejší v uvažování
- Jedinec jiné barvy pleti, často příslušník národnostní menšiny
- Kteří jsou nadprůměrně duševně vybavené, dětský génius

Kolář (2005) ve své publikaci poukazuje na rozdíl v náročnosti identifikování oběti a agresora šikany. Dle autora je mnohem náročnější rozpoznat oběť než agresora. Agresor či skupina agresorů si ne vždy vybírá oběť na základě svých konkrétních kritérií, někdy je výběr zcela náhodný. Je tedy zřejmé, že obětí šikany se může stát prakticky jakékoliv dítě, i když se nijak výrazně od ostatních neliší.

1.4.3 Přihlížející

Dle Barbary Coloroso (2003) není šikana jen o tom, že někdo šikanuje a někdo je šikanován. Důležitou a zásadní roli v šikanování hrají i lidé, kteří pouze danému aktu přihlížejí a nic neudělají, těm říkáme tzv. pozorovatelé či přihlížející. Když přihlížející vidí, že k šikaně dochází a nezakročí nebo se neozvou, tak umožňují, aby šikanování pokračovalo. Tento postoj lidí zapříčiňuje to, že se šikana neřeší a zakrývá tak chování agresora. Díky tomuto se vytváří pro agresora ideální prostředí, kde nemá daná osoba podporu a může tak nadále oběti ubližovat. „Je důležité klást důraz na výchovu k empatii, respektu a odvaze postavit se proti nespravedlnosti, ať už se jedná o přímé fyzické útoky nebo subtilnější formy nepřímé šikany“ (Coloroso, 2003, str. 11).

Pokud šikana ve třídě trvá už delší dobu, tak si na ni ostatní žáci, v tomto případě přihlížející začnou zvykat a začnou ji přehlížet. Automaticky se přikloní k silnější straně, to znamená k agresorovi, jen z důvodu vlastního bezpečí (Říčan, Janošová, 2010). Většina z nich se šikanou nesouhlasí, ale z důvodu strachu se bojí cokoliv říct (Vágnerová, 2009).

Šikana může mít vážné dopady na psychické a fyzické zdraví dětí (obětí), jako například ztrátu sebevědomí, úzkosti a deprese. V extrémních případech může dojít i k sebevražedným myšlenkám či jednání. Proto je důležité, aby školy aktivně pracovaly na prevenci šikany a vytvářely tak bezpečné a podporující prostředí pro všechny žáky (Kolář, 2005).

2 PREVENCE A ŘEŠENÍ ŠIKANY

V pedagogickém slovníku je prevence vysvětlena jako „soubor opatření zaměřených na předcházení nežádoucím jevům, zejm. onemocnění, poškození, sociálně patologickým jevům“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2013, str. 218).

Swearer, Espelage a Napolitano (2012) ve své knize Bullying Prevention and Intervention: Realistic Strategies for Schools zmiňují, že pokud má být prevence efektivní, tak je nutná aktivní spolupráce a otevřená komunikace mezi školou, pedagogy, rodiči a žáky. Dále je podstatné kvalitně vzdělávat a školit všechny osoby spjaté se školním prostředím a informovat je o příčinách a dopadech šikany. Důležitou roli v prevenci hraje budování pozitivního školního klimatu, které podporuje mezi studenty respekt, empatii a efektivní komunikaci. Autoři navrhují vytvoření preventivních programů a stanovení jasných pravidel a metod pro řešení šikany.V předmětné publikaci se žáci se SVP neoznačují jako speciální kategorie, u kterých by bylo nutné postupovat v rámci prevence a řešení šikany odlišným způsobem než u intaktních žáků.

V článkuBullying Interventions: A Binocular Perspective je řešení šikany popsáno jako soubor postupů a opatření, které jsou zaměřeny na odstranění šikany ve školním prostředí (Pepler, 2006).

2.1 Prevence šikany

V posledních letech se mediální a odborné sféře stále častěji hovoří o výskytu šikany mezi dětmi. Vyvstává tedy otázka, zda je vůbec možné agresi mezi dětmi předejít a vytvořit tak bezpečné místo bez konfliktu?

Díky cílené prevenci a důslednému přístupů lze šikaně nejen předcházet, ale také ji včas identifikovat a zastavit. Zásadní roli v prevenci sehrává kvalitní proškolení všech pracovníků školy, včetně pedagogů, asistentů pedagoga a odborníků ze školského poradenského zařízení (speciální pedagog, školní psycholog, metodik prevence a výchovný poradce). Precizní osvěta ve třídách zlepšuje třídní klima, jehož pozitivní atmosféra vytváří respektující prostředí pro všechny žáky.Jedním z nástrojů přispívajícím k prevenci šikany může být například hojně využívaný program KiVa, který vytvořila Univerzita v Turku za pomoci finanční podpory finského Ministerstva školství a kultury. Tento program se na základě výzkumu a vědecky ověřených výsledků snaží přecházet šikaně a efektivně řešit její výskyt.

Udává se, že Finové pomocí metodiky KiVa dokázali, snížili šikanu o 61 %, Italové o 51 % a Holanďané o 64 % (Schola Empirica, 2023).

Například dle studie hodnotící účinnost programu KiVa proti šikaně v Nizozemsku bylo zjištěno, že u žáků kontrolovaných škol byla pravděpodobnost, že se žáci na školách, stanou obětí a budou šikanování vyšší než u žáků zapojených do programu KiVa (Kärnä et al., 2021).

Dalším výzkumem, ze kterého vyplývá účinnost tohoto programu, je finský výzkum hodnotící program KiVa v kontextu finských škol, kdy tato studie zkoumala účinky programu KiVa na úzkost, depresi a vnímání vrstevníků u žáků 4. – 6. třídy. Z této studie vyplývá, že program KiVa pomohl snížit úzkostné a depresivní symptomy u žáků, kteří se ho účastnili. Děti, které prošly programem, měly lepší vnímání svých spolužáků a sociálního prostředí ve třídě. Ukázalo se, že pokles šikany vede k pozitivním změnám u žáků – tedy menší úzkosti, depresi a lepšímu vnímání vrstevníků (Sourander et al., 2012).

Zvláštní pozornost prevenci musíme věnovat, pokud do třídy přichází žák se speciálně vzdělávacími potřebami (SVP). Třídu musíme na příchod žáka se SVP dobře připravit a předejít tím případnému vyloučení z kolektivu a agresi. Pokud se jedná o žáka se speciálně vzdělávacími potřebami (SVP), tak je nutné ze strany školy, tomuto žákovi nabídnout individuální podporu a udělat vše pro to, aby se jedinec správně začlenil. Správnému začlenění žáka lze pomoci například adaptačními kurzy nebo třídnickými hodinami zaměřenými na stmelování kolektivu (Bittmannová, Bittmann, 2016). Dle Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT, 2016)je každá škola povinna řídit se vytvořenými metodickými pokyny k prevenci a řešení šikany, ve kterých je důkladně popsáno například jak šikanu řešit, jak jí předcházet, jakou odpovědnost mají rodiče v této situaci a také jakou právní odpovědnost má škola a jakou agresor.

Říčan (2010) ve své publikaci představuje zásady a postupy, které by měli být uplatňovány, aby byla prevence před šikanou účinná. Rozděluje je na specifické a nespecifické, podle jejich vztahu k šikaně. Pokud jsou tyto zásady dodržovány, vedou ke zlepšení vztahů mezi dětmi ve školním kolektivu. Autor ve své knize dále dělí primární prevenci dle cílové skupiny, konkrétně na opatření určená škole a na opatření určená rodičům. Rozdělení pro lepší vysvětlení znázorněno v tabulce č. 1.

DOPORUČENÍ PRO ŠKOLY	DOPORUČENÍ PRO RODIČE
Rozvíjet průřezové téma osobnostní a sociální výchovy	Vytvořit hodnotovou orientaci
Věnovat individuální pozornost dětem s různými sociálními, osobnostními, zdravotními a vztahovými problémy	Rozumět vlastním dětem a udržovat si jejich důvěru
Zlepšovat vztahy mezi rodiči a školou	Sledovat příznaky šikany a odchylky chování dítěte
Zaujmout otevřený postoj k šikaně	Vychovávat děti odolné k šikaně
Uspořádat pohyb žáků po školní budově a zajistit hustý pedagogický dozor	Spolupráce se školou a podpora jejich autority
Seznámit se s Metodickými pokyny MŠMT	Pěstovat vzájemnost mezi rodiči
Vytvořit kvalitní školní řád, který bude obsahovat všechny postupy týkající se šikany	Poskytnout dítěti v případě šikany ochranu a pomoc
Zpřístupnění literatury o šikaně k prostudování pro všechny pedagogy	
Absolvování kurzu prevence a řešení šikany, alespoň jedním pedagogem školy. Kurz je akreditovaný MŠMT	
Sledování a řešení i méně nápadných projevů šikany a jiného agresivního a neukázněného chování	
Zajistit řádné vyšetření, potrestání a uplatnění výchovných postupů při podezření na šikanu	

Tabulka č. 1: Zásady a postupy k prevenci šikany, dle Říčana (2010, str. 17-20).

Dle Slowíka (2016) se podoba prevence šikany ve školním prostředí odvíjí od toho, jestli se ve třídním kolektivu už šikana objevila či nikoliv. Na základě tohoto zjištění rozlišujeme tedy prevenci primární a sekundární. V určitých případech můžeme přidat do rozdělení i šikanu terciární.

2.1.1 Primární prevence

Hlavním cílem primární prevence je předejít vzniku určitého jevu tím, že se odstraní jeho příčiny. V knize je uváděn praktický příklad týkající drogové závislosti u dětí, které ještě nemají zkušenost s drogami. Prevence zahrnuje informace o rizicích

spojenými s drogami, posilování jejich sebevědomí, budování schopnosti drogy odmítat a správně se rozhodovat (Slowík, 2016).

Miovský uvádí definici primární prevence jako „Za prevenci rizikového chování považujeme jakékoli typy výchovných, vzdělávacích, zdravotních, sociálních či jiných intervencí směřujících k předcházení výskytu rizikového chování, zamezujících jeho další progresi, zmírňujících již existující formy a projevy rizikového chování nebo pomáhajících řešit jeho důsledky“ (Miovský, 2015, str. 28).

Jinými slovy je primární prevence zamezení vzniku šikany prostřednictvím bezpečnému prostředí. Klíčovou rolí je spolupráce přesněji dlouhodobá spolupráce mezi dětmi, rodiči a pedagogy, která podporuje mezilidské vztahy a potlačuje rizikové faktory (MŠMT, 2016).

2.1.2 Sekundární prevence

Sekundární prevence je aplikována v případě, že se šikana ve školním prostředí již objevila a je nutné zabránit jejímu dalšímu pokračování. Tato forma prevence zahrnuje včasnou diagnostiku šikany, její vyšetřování a následné přijetí vhodných opatření. Zásadní roli v kvalitní intervenci hraje práce s agresorem a obětí, kdy se snažíme jedincům poskytnout odpovídající podporu a jejich chování napravit. Důležitou součástí této prevence je i zapojení rodičů všech aktérů do konkrétní situace. Ti by měli se školou spolupracovat, komunikovat a hledat vhodná řešení k vyřešení dané události (U. S. Department of Education, n. d.).

2.1.3 Terciární prevence

Dle Bendla (2003) sice terciární prevence v oblasti šikanování neexistuje, nicméně zdůrazňuje její důležitost do budoucna. Ve své knize uvádí zprávu o výzkumné studii, kde je zmíněna možnost využít specializovaných pracovišť zaměřených především na intenzivní celodenní práci s agresory. Vše je ale podmíněno vyloučením iniciátora ze školy. Tento přístup lze chápat jako součást terciární prevence, která však obecně zahrnuje širší spektrum intervencí zaměřených na obnovu a posílení bezpečného prostředí, nejen psychickou podporu oběti a také se snaží o nápravu agresora (Zábrodská, 2023).

Osoby se zdravotním postižením jsou pro šikanu nejzranitelnějšími, a proto se zaměřujeme především na minimalizaci rizika sociálního vyloučení. Podstatnou rolí v prevenci hraje reedukace, socioterapie a psychoterapie (Slowík, 2016).

Pokud se v kolektivu objeví známky šikany, tak je nutné, aby škola co nejdříve zakročila a informovala o situaci jak rodiče agresora, tak oběti. Zákonní zástupci na základě informací ze školy jsou na situaci připraveni a mohou v případě vyeskalování agrese včas reagovat a danou situaci společně se školou řešit (Říčan, Janošová, 2010).

2.2 Řešení šikany

Další část této kapitoly se zaměřuje na řešení šikany, ověřené postupy při řešení a metody vhodné k vyšetřování šikany, které je třeba zohlednit u žáků se SVP.

2.2.1 Obecný přístup k řešení šikany

Šikana je závažný problém, který narušuje nejen bezpečné prostředí ve škole, ale i vzdělávání žáků a jejich psychický stav. Důležitým faktorem je včasnost. Pokud se šikana začne řešit hned v zárodku, tak je velká šance jí úplně odstranit. Učitel musí mít oči otevřeně a mít přehled o tom, co se v jeho třídě děje. Náznakem počínající šikany může být vyčleňování jedince z kolektivu, posměšky a odstrkávání jednotlivců (NEVYPUSŤ DUŠI, 2019).

Šikanou na ZŠ se nezabývá pouze jeden člověk. V případě jejího projevu se do řešení situace zapojuje celý školní tým (vedení školy, třídní učitel, pracovníci ŠPP) MŠMT (2016) doporučuje vypracování krizového plánu, který poslouží jako jakýsi návod, pro řešení šikany.

Dle Koláře (1997) je úspěšné vyřešení šikany náročný a časově náročný proces, který vyžaduje přístup dvou úrovní, a to úrovní škola a úrovní rodina. Ve škole je zapotřebí vytvořit pozitivní školní klima a zavést program proti šikanování, který usnadní danou situaci bezpečně řešit. V rámci rodinné úrovně je nejdůležitější spolupráce a otevřená komunikace se zákonnými zástupci dítě.

2.2.2 Postup při řešení šikany

Kolář (2001)ve své publikaci popisuje metodické přístupy řešení šikany ve školním prostředí. K účinnému zásahu proti šikaně je klíčový komplexní přístup, který zahrnuje:

1. Rozhovor s obětí

Na začátku rozhovoru s obětí je nezbytné získat potřebné informace, abychom mohli určit agresora a situaci napravit. Oběti následně dáme na výběr z dvou možných řešení, potrestání agresora nebo domluva a usmíření. Klíčovou roli zde hraje učitel, který by měl být pro žáka pevným bodem, měl by mu dát najevo, že všechno co říká, bere vážně a pokusí se mu pomoci (Kolář, 2001).

2. Rozhovor se svědky

Pokud se potřebujeme dozvědět více informací, je vhodné jít za svědky situace, ať už jsou to kamarádi oběti, kamarádi agresora nebo jen přihlížející. Důležité je mít připravené konkrétní otázky, které nás dovedou k pochopení celé situace. Dle Koláře (2001) je důležité pozorovat projevy emocí svědků, ujistit je o zachování anonymity a zajistit jim bezpečí a ochranu před možnými negativními následky.

Tyto postupy jsou pouze doporučující. V praxi je vhodné získat svědectví od všech různých aktérů, ale nelze je považovat za povinný, protože spolupráce svědků by měla být vždy dobrovolná.

3. Rozhovor s agresorem

Než se pustíme do rozhovoru s agresorem, tak je podstatné mít nasbírané všechny informace od oběti a případných svědků, s kterými pak můžeme agresora konfrontovat. Pedagog musí být na rozhovor perfektně připraven, protože agresoři nejčastěji v počátku rozhovoru zapírají a tvrdí, že nic takového nedělali (Kolář, 2001).

4. Společné setkání a hledání nápravy vztahů

Jak už z názvu vyplývá, tak se jedná o společné řízené setkání mezi obětí a agresorem. S tímto setkáním musí obě strany souhlasit. Nejde, aby jedna strana usmíření chtěla a druhá ne. Kolář (2001) v knize Bolest šikanování zmiňuje různá provedení setkání, která jsou založena na základě prohození rolí. Oběť je v tomto momentu agresor a naopak. Do společného setkání zahrnout i možné svědky, čímž dochází k posílení reflexe. Omluvu agresora tak absolvovat ve větším kolektivu. Nicméně ne všechny případy lze řešit pouhou domluvou či omluvou. V těžších případech a nespolupráci agresora je nutné přivolat odbornou pomoc.

2.2.3 Metody vyšetřování šikany

Dle Říčana (1995) je vyšetřování šikany podobné jako policejní vyšetřování, přičemž jediný rozdíl je, že učitel postupuje k žákovi šetrněji a více ohleduplně. Cílem pedagoga je zjistit, co se stalo, odhalit agresora, oběť a zajistit svědky, kteří by mohli mít další informace a s vyšetřováním pomoci. Základním principem při vyšetřování je zjistit, zda se jedná o počáteční fázi šikany nebo o pokročilejší a vážnější stav.

Jak uvádí Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT, 2016), při řešení šikany měla škola vyhnout nevhodným postupům, jako například

- Přehlížení, zveličování
- Odkazování na to, aby si oběť svoji situaci řešila sama a postavila se jí
- Nucení žáků, aby veřejně sdíleli své svědectví o události
- Vedení rozhovoru s žákem o situaci před ostatními žáky
- Nedostatečné vyhodnocení závažnosti problému
- Neadekvátní postupy při řešení situace a nepřiměřené tresty pro zainteresované jedince
- Emotivní, agresivní a autoritativního řešení problému
- Automatické obviňování oběti

2.2.4 Specifika řešení šikany u žáků se SVP

Jestliže šikana mezi žáky probíhá, přijde se na ni a potvrdí se, tak je zásadní ji co nejdříve začít řešit. Nejlépe společně s odborníky ze ŠPP, konkrétně s výchovným poradcem nebo metodikem prevence. Lze situaci konzultovat i se školním speciálním pedagogem a školním psychologem, pokud na ZŠ je. Tito odborníci se zaměřují na tuto cílovou skupinu a mohou poskytnout potřebné informace nebo metody pomáhající situaci řešit. Kompetence těchto odborníků jsou přiblíženy v kapitole 3 žák se speciálními vzdělávacími potřebami, podkapitole 3.4. Důležitá je i spolupráce se zákonnými zástupci oběti. Společně se řeší další následující kroky, jak zajistit pro žáky bezpečné prostředí. V závažných situacích škola doporučuje probrat situaci i s dalšími odborníky mimo školu, například s pracovníky SPC (speciálně pedagogického centra) nebo s poradcipedagogicko-psychologické poradny (Kolář, 2011).

Zahraniční studie vedená autory Houchins, Oakes a Johnson (2016)poukazuje na to, že žáci se SVP potřebují speciálně cílenou intervenci, která bude respektovat jejich potřeby. Mnohdy jsou totiž vytvořeny preventivní programy, které nezohledňují jejich specifické potřeby. Autoři zdůrazňují, že pokud má být intervence efektivní, tak by měla být přizpůsobena věku a vývojové úrovni žáků, obsahovat nácvik reakce na šikanu a rozvíjet sociální dovednosti. Do celého procesu by se měli zapojit nejen všichni žáci, ale i učitelé.

2.3 Následky šikanování

Šikanování může mít závažné dopady na fyzické, psychické a sociální zdraví jedince. Důsledky šikany a závažnost poškození se odvíjí od intenzity šikanování a délce trvání (Bendl, 2003).

Článek„Šikana ve školách“(Zapojme všechny, 2021)uvádí, že se u dětí, které jsou obětmi šikany, projevují tyto příznaky:

Fyzické příznaky

- Snížená chuť k jídlu
- Bolest břicha
- Problémy se spánkem

Psychické příznaky

- Deprese
- Úzkosti
- Sebepoškozování
- Sebevražedné chování
- Zneužívání alkoholu a drog
- Nízké sebevědomí
- Špatná soustředěnost

Děti potřebují podat pomocnou ruku proti šikaně ještě předtím, než jakákoliv agrese začne. Pevné a kvalitní zázemí, schopnost dítěte komunikovat a řešit problémy, hraje v tomto ohledu zásadní roli (Axford et al., 2015).

V dospělosti může negativní zkušenost se šikanou v dětství mít vážné dopady na život jedince. Výzkum King‘s College London z roku 2015 ukázal, že jedinci, kteří byli v dětství dlouhodobě šikanováni, mají větší pravděpodobnost výskytu duševních onemocnění, sebevražedných myšlenek, nezaměstnanosti, nižšího příjmu financí či obezity, té zejména u žen (ANTI-BULLYING ALLIANCE, n. d).

3 ŽÁK SE SPECIÁLNÍMI VZDĚLÁVACÍMI POTŘEBAMI

Na začátku této kapitoly se zaměříme na žáky se speciálními vzdělávacími potřebami a také si představíme charakteristiky některých vybraných specifických poruch. Podrobněji se budeme věnovat žákům se specifickými poruchami učení (SPU), s poruchou pozornosti a s poruchou autistického spektra (PAS). Tyto skupiny byly vybrány záměrně, jelikož se dle publikace od autorky Vítkové (2015) jedná o nejčastěji zastoupené typy SVP na běžné ZŠ. Následněvydefinujeme pojmy inkluze a podpůrná opatření ve vzdělávání. Kapitolu ukončíme textem zaměřeným na roli školské poradenské pracoviště a speciálního pedagoga ve vzdělávacím procesu.V závěrukapitoly popíšeme roli školského poradenského pracoviště, konkrétně metodika prevence, výchovného poradce, školního psychologa a školního speciálního pedagoga.

3.1 Charakteristika SVP

Pro lepší pochopení situace, ve které se děti se SVP ve třídách nachází, vysvětlíme pojem speciální vzdělávací podpora a speciálně vzdělávací potřeba.

Pojem žák se SVP je specifikován ve školském zákoně č. č. 561/2004 Sb., školský zákon, ve znění pozdějších předpisů, takto: „pojem žák se SVP již není pevně svázán s konkrétní diagnózou nebo kategorií znevýhodnění, jak tomu bylo v dřívějších verzích zákona, ale je definován skrze potřebu podpory ve vzdělávacím procesu.“ Novější definice pro žáky se SVP, která zohledňuje potřebu podpůrných opatření je uvedená v novele zákona č. 82/2015 Sb., zákon, kterým se mění zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákon. Tento zákon uvádí definici osoby se speciálními vzdělávacími potřebami v tomto znění: „Dítětem, žákem a studentem se speciálními vzdělávacími potřebami se rozumí osoba, která k naplnění svých vzdělávacích možností nebo k uplatnění nebo užívání svých práv na rovnoprávném základě s ostatními potřebuje poskytnutí podpůrných opatření. Podpůrnými opatřeními se rozumí nezbytné úpravy ve vzdělávání a školských službách odpovídající zdravotnímu stavu, kulturnímu prostředí nebo jiným životním podmínkám dítěte, žáka nebo studenta. Děti, žáci a studenti se speciálními vzdělávacími potřebami mají právo na bezplatné poskytování podpůrných opatření školou a školským zařízením“ (Zákon č. 82/2015 Sb., zákon, kterým se mění zákon č. 561/2004 Sb., o

předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákon).

Národní pedagogický institut ČR (n. d.) definuje pojem speciální vzdělávací podpora jako pomoc žákům se SVP poskytována školou. Konkrétně je pomoc poskytována těm, kteří k naplnění vzdělávacích potřeb potřebují specifická opatření (úprava výuky, podpůrné pomůcky, asistence, kompenzační pomůcky).Vítková (2016, str. 47) uvádí: „Zásadní je, že podpora nemá být stigmatizující, ale motivující. Vhodně nastavená opatření vedou k větší samostatnosti a úspěšnosti žáků s různorodými potřebami.“ Hlavním smyslem speciální vzdělávací podpory je dle Pipekové (2010) pomoci dítěti začlenit se a zapojit se do standardního chodu školního života. Chceme, aby dítě bylo třídou či školou přijímáno a nebylo z něj vyčleňováno.

V současných školních podmínkách se díky zavedenému inkluzivnímu vzdělávání setkáváme s různými typy žáků. Třídní kolektiv mohou tvořit oproti žákům intaktním i žáci se SVP, žáci z odlišného kulturního prostředí nebo jedinci s odlišným mateřským jazykem. Pro učitele tato kombinace ve třídě znamená jediné, a to přistupovat ke každému jedinci individuálně a přizpůsobit výuku všem žákům (UNESCO, 2020).

Průcha, Walterová a Mareš ve své knize definují pojem speciální vzdělávací potřeba, který zní takto: „termínem speciální vzdělávací potřeba se vyjadřuje to, že kromě většinové populace žáků, studentů a dospělých, jejichž vzdělávání probíhá běžnými normami, existují různé skupiny lidí, jejichž vzdělávací potřeby jsou specifické: žáci se zdravotním postižením; žáci ze znevýhodněného sociálního prostředí; žáci s mimořádným nadáním; děti a dospělí z rodin imigrantů, etnických a jazykových menšin aj.“ (2009, str. 278-279).

Michalík a kol. (2015) uvádějí, že specifické vzdělávací potřeby se mohou týkat různých skupin žáků a to konkrétně těchto:

- žáci se zdravotním postižením: mentálním, zrakovým, sluchovým, žáci s narušenou komunikační schopností, s poruchou autistického centra nebo žáci s kombinací uvedených postižení
- žáci dlouhodobě nemocní, žáci s psychickým onemocněním, žáci s poruchami učení, poruchami chování
- žáci z velmi nepodnětného sociálního prostředí žijící v tzv. vyloučených lokalitách, žáci v rodinách, které se potřebám dětí nechtějí nebo nemohou věnovat, žáci z rodin s dlouhodobě či závažně narušenými vztahy, žáci

umístění v zařízení sociální ochrany nebo školských zařízení pro výkon ústavní či ochranné péče

- žáci s odlišným mateřským jazykem, žáci z rodin migrantů a azylantů (Michalík a kol., 2015).

3.2 Definice vybraných specifických poruch: SPU, PAS, ADHD

Specifické poruchy mohou dětem znesnadňovat pobyt ve škole, negativně ovlivnit jejich výkonnost a celkově zpomalit jejich rozvoj. Jde o poruchy, které zasahují do toho, jakými způsoby žák přijímá a zpracovává informace (Lerner a Johns, 2011).

Autoři Lerner a Johns (2011)ve své knize zdůrazňují důležitost včasné intervence u žáků se SVP. Dále zmiňují, že správně nastavená podpůrná opatření napomáhají žákovi v celkovém rozvoji a mohou zabránit dalšímu prohlubování vzdělávacího znevýhodnění. Dle Pipekové (2010) je velmi důležitá spolupráce s rodiči a s poradenským pracovištěm, zejména s pedagogicko-psychologickou poradnou (PPP).

V následujících řádcích se zaměříme na tři nejčastější skupiny žáků se SVP, a to děti s SPU, s poruchou pozornosti, s poruchou autistického spektra a s poruchami chování.

3.2.1 Žáci se specifickými poruchami učení (SPU)

Specifické vývojové poruchy učení jsou dle Koláře a kol. (2012) označovány jako: „různorodé skupiny poruch, které se projevují zřetelnými obtížemi při nabývání a užívání takových dovedností, jako je mluvení, porozumění mluvené řeči, čtení, psaní, matematické usuzování nebo počítání.“

Kolář a kol. (2012) do této skupiny řadí dyslexii, dysgrafii, dysortografii, dyskalkulii a dále i dyspinxii (kresebná neobratnost) a dyspraxii (neschopnost nápodoby složitějších pohybů a činností), které ale z drobnějšího popisu vyřadíme.

- <u>Dyslexie – porucha osvojování čtenářských dovedností</u>

  Zelinková (2015) ve své knize uvádí, že dyslexie je porucha, jež se u jedinců s nenarušenými intelektovými schopnostmi projevuje neschopností naučit se číst standardními výukovými metodami. Žáci mají problém se čtením, který se projevuje pomalým tempem čtení, v porozumění textu, v technice a v časté chybovosti.

- <u>Dysgrafie – porucha psaní</u>

  Dle Zelinkové (2015) je dysgrafie specifická porucha učení, která u jedinců postihuje oblast písemného projevu. Žáci často píšou pomalu, jejich písmo je

nečitelné a bývá v něm nadměrně chyb. Nejčastěji žáci dělají chyby v rozlišování souhlásek a samohlásek, příkladem může být například zaměňování mě/mně, bě/jbe a ú/ů. Chyby mohou žáci dělat i ve velikosti písmen nebo při dělení či spojování slov. Žák má z důvodu velké chybovosti při přepisování ve většině případů v textu nadměrné množství škrtů.

- Dysortografie – porucha pravopisu

  Jedinec s touto poruchou umí psát, ale nezvládá správně využívat pravopisná a gramatická pravidla. Typické pro dysortografii jsou časté chyby v psaní i/y, špatné koncovky a nepsaní interpunkcí (ˇ, ´) (Zelinková, 2015).
- Dyskalkulie – porucha osvojování matematických dovedností

  I dyskalkulie patří mezi specifické poruchy učení, které mají vliv na matematickou rovinu. U jedince se projevuje obtížemi při provádění početních operací, v oblasti geometrie a také v matematické představivosti a v logickém uvažování. Žák při výpočtech často spoléhá na svou paměť, a pokud selže, může podle Zelinkové (2015) ve většině případů může docházet k neobvyklým chybám, například 2:4=8. K řešení úloh a počítání žáci často využívají prsty na rukou (Zelinková, 2015).

Pokud jde o přístup učitele k žákovi, tak by měl být především citlivý a vstřícný. Učitel by měl projevovat empatii, měl by se snažit žáky motivovat a jeho hlavním cílem by mělo být vytvořit pro žáky bezpečné a respektující prostředí. Klíčový je individuální přístup a respekt k jeho specifickým potřebám. Při zadávání úkolů je vhodné používat srozumitelné pokyny a následné úkoly upravit tak, aby byly srozumitelné. Stejně tak i hodnocení by mělo být přizpůsobeno žákovi. Důležité je, aby nebylo pro žáka demotivující, ale naopak motivující a podporující (Zelinková, 2015).

3.2.2 Žáci s poruchou pozornosti, ADHD

Syndrom narušené pozornosti spojený s hyperaktivitou. ADHD je neurovývojová porucha, která je charakterizována nepozorností žáka, impulzivitou a hyperaktivitou. Zkratka ADHD pochází z anglického názvu Attention Deficit Hyperactivity Disorders a poprvé se začal používat ve Spojených státech. Příznaky ADHD se poprvé zřetelně objeví na prvním stupni ZŠ, kdy si učitelé začínají všímat nesoustředěnosti žáka, vyrušováním či jeho neklidem. Po zjištění a diagnostikování ADHD je z pozice učitele nutné přistupovat k žákovi s respektem, pochopením a velikou trpělivostí. Pro pedagogy

to znamená: dávat žákovi častěji zpětnou vazbu, organizovat výuku, strukturovat prostředí a nastavit vhodná podpůrná opatření (Zelinková, 2015).

3.2.3 Žáci s PAS

Dle Bittmannové a Bittmanna (2017) se poruchy autistického spektra (PAS) řadí mezi nejzávažnější poruchy dětského mentálního vývoje. Děti s PAS často mívají obtíže v komunikaci, hůře navazují vztahy a upřednostňují rutinu a opakující se činnosti. Tito žáci mohou být vzdělávány v běžné ZŠ společně s intaktními dětmi. Ke vzdělávání a úspěšnému začlenění však nestačí pouze IVP a úprava výuky, ale klíčová je týmová spolupráce, především mezi školou, rodiči a školským poradenským zařízením. Bittmannová a Bittmann (2017) ve své publikaci zdůrazňují důležitost informování spolužáků o specifikách chování žáka s PAS. Autoři (Bittmannová, Bittmann, 2017, str. 56) uvádějí: „Měli by vědět, že za odlišnosti v chování, které mohou být i nepříjemné a obtěžující, dítě s PAS ne vždy může. Že není nevychované a zlé.“ Toto pochopení může přispět k jeho přijetí a úspěšnému začlenění (Bittmannová, Bittmann, 2017).

3.3 Inkluzivní vzdělávání a podpůrná opatření

V této kapitole je definován pojem inkluzivní vzdělávání a také podpůrná opatření, která s inkluzívnímvzděláváním úzce souvisí. Inkluze jako taková zajišťuje stejné podmínky ve vzdělávání bez rozdílu, ať už se jedná o různé speciální vzdělávací potřeby nebo třeba jen jiný mateřský jazyk. Podstatou je, aby byla škola zpřístupněná pro všechny žáky, a proto je nutné vytvořit vhodné podmínky, aby se žák mohl rozvíjet dle svých potřeb a možností(Bartoňová, Vítková, 2010).

K tomu napomáhají tzv. podpůrná opatření, která pomáhají žákům překonat různé překážky ve vzdělávání. K překonání těchto překáže může pomoci například asistent pedagoga, úprava podmínek ve výuce, spolupráce s odborníky či různé didaktické a kompenzační pomůcky (MŠMT, 2016).

Hlavní myšlenkou tedy je, aby se každý žák cítil na škole dobře a měl šanci k úspěchu (Jucovičová, 2014).

3.3.1 Inkluzivní vzdělávání v ČR

Pojem Inkluze a inkluzivní vzdělávání je spojováno s rokem 1994 kdy ve Španělsku proběhla světová konference o speciálním vzdělávání. Konference se jmenovala „Škola pro všechny“ a jejím hlavním cílem bylo, aby měly všechny děti stejnou šanci na vzdělávání, bez ohledu na původ či zdravotní stav (Kendíková, 2016).

Význam pojmu inkluze se může v odborné literatuře mírně lišit v závislosti na autorovi a době, v které definici psali. Jedno mají ale společné a to, že je kladen důraz na respekt, rovnost a možnost začleňování všech jedinců bez rozdílu.

Slowík (2016, str. 32) ve své knize píše o inkluzi jako o „nekončícím procesu" jehož cílem je umožnit osobám s postižením se plnohodnotně zapojovat do běžných oblastí života. Z této definice vyplívá, že změna nenastane během chvíle. Je nutné vytvořit prostředí, kde se bude každý cítit přijatý.

Naopak Zilcher a Svoboda (2019, str. 56)ve své knize uvádí tuto definici: „Inkluzivní vzdělávání je z pohledu didaktického vrchol individualizace ve vzdělávání, z pohledu školní kultury je to vize plně komunitní školy a z pohledu školní politiky nastavené takové prostředí, které respektuje jakékoliv zvláštnosti a podporuje rovnost všech, a to ve veškerých možných situacích" z které je patrné, že inkluzivní vzdělávání není jen o jednotlivcích, ale o celkovém prostředí v kterém se jedinci pohybují.

Tannenbergerová (2016) ve své publikaci uvádí sedm základních principů pro inkluzi, kterými jsou:

- Princip humanismu a demokracie – inkluze má být přirozeným procesem, který se zakládá na lidských právech a hodnotách
- Princip heterogenity – různorodost by měla být vnímána jako podnět rozvoje celé společnosti
- Princip spolupráce – podpora spolupráce a soužití odlišných osobností
- Princip regionalizace – inkluzivní škola je ta, do které mají stejné právo docházet všechny děti z jejího okolí
- Princip otevřenosti a efektivity – v inkluzi je důležitá otevřenost školy pro všechny žáky, jejich efektivní začlenění a upravení prostředí dle potřeb všech žáků
- Princip individualizace – práce s každým jedincem individuálně, respektování jeho potřeb
- Princip celistvosti – rozvoj žáka v edukačním procesu by měl být ucelený ve všech oblastech, a to v oblasti sociální, tělesné, etické a dalších (Tannenbergerová, 2016).

3.3.2 Podpůrná opatření

Podle Jedličky a kol. (2015)představují podpůrná opatření nezbytné úpravy ve vzdělávání a školských službách, které zohledňují zdravotní stav, kulturní prostředí nebo jiné životní situace žáků. Autoři v knize dále uvádějí, že žáci se speciálně vzdělávacími potřebami mají nárok na bezplatné poskytování podpůrných opatření ze strany školy a školských zařízení.

V §16 školského zákona č. 561/2004 Sb., školský zákon, ve znění pozdějších předpisů, je popsáno, jaká podpůrná opatření to mohou být, konkrétněji:

- poradenská pomoc školy, školského poradenského zařízení,
- úprava organizace, obsahu, hodnocení, forem, metod vzdělávání a školských služeb (včetně zabezpečení výuky předmětů speciálně pedagogické péče, prodloužení délky středního, vyššího odborného vzdělávání až o dva roky),
- úprava podmínek přijímání ke vzdělávání a ukončování vzdělávání,
- možnost použití kompenzačních pomůcek, speciálních učebních pomůcek a učebnic, využívání komunikačních systémů neslyšících a osob hluchoslepých, Braillova písma, podpůrných nebo náhradních komunikačních systémů,
- úprava očekávaných výstupů vzdělávání v mezích stanovených RVP a akreditovanými vzdělávacími programy,
- vzdělávání podle IVP,
- možnost využít asistenta pedagoga,
- možnost využít dalšího pedagogického pracovníka, tlumočníka českého znakového jazyka, přepisovatele pro osoby neslyšící, možnost působení osob poskytujících dítěti po dobu jeho pobytu ve škole nebo školském zařízení podporu dle zvláštních právních předpisů,
- poskytnutí vzdělávání nebo školských služeb v prostorách technicky či stavebně upravených (Zákon č. 561/2004 Sb., školský zákon, ve znění pozdějších předpisů).

Podpůrná opatření 1. stupně

Podpůrná opatření 1. stupně poskytují podporu žákům s mírnými obtížemi ve vzdělávání jako je například pomalejší pracovní tempo, drobné obtíže ve čtení, psaní, počítání, problémy se soustředěním nebo pokud vykazují známky nerovnoměrného vývoje školních dovedností. Kompenzace těchto potíží spočívá v jednoduchých úpravách ve výuce nebo v efektivnější organizaci domácí přípravy. Tato podpůrná opatření a vhodné postupy navrhují ve spolupráci pedagogové, poradenský pracovník (školní psycholog či speciální pedagog) a zákonný zástupce žáka, pokud není žák zletilý. Při nastavování podpory musíme brát v potaz žákovo aktuální psychické rozpoložení, zdravotní stav a také rodinné a sociální zázemí. Škola v průběhu roku zjišťuje a vyhodnocuje nastavená podpůrná opatření, zda jsou efektivní a splňují nastavené cíle. Důležité je zmínit, že podpůrná opatření 1. stupně nejsou finančně náročná a žák je tak může využívat během celého svého studia (Vyhláška č. 27/2016 Sb., vyhláška o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných).

Podpůrná opatření 2. stupně

Do podpůrných opatření 2. stupně jsou zařazeni žáci například s jazykovou barierou, opožděným vývojem, mírným oslabením smyslových funkcí, poruchou chování a učení nebo i s lehkou formou poruch autistického spektra. Je důležité přistupovat k žákovi individuálně, rozvíjet ho a podpořit jeho zapojení do výuky a vzdělávání. Na rozdíl od podpůrných opatření 1. Stupně, kdy škola může podporu zavést na základě vlastního posouzení, je nutné k zavedení podpůrných opatření druhého a vyššího stupně nutné doporučení od školského poradenského zařízení, buďto pedagogicko-psychologické poradny nebo speciálně pedagogického centra. Tato zařízení žáky vyšetření a nastaví vhodné formy podpory (Vyhláška č. 27/2016 Sb., vyhláška o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných).

Podpůrná opatření 3. stupně

Aby mohl mít žák nárok na podpůrná opatření tohoto stupně, je potřeba, aby jeho speciálně vzdělávací potřeby byly odborně diagnostikovány a potvrzeny školským poradenským zařízením. Bez doporučení speciálně pedagogického centra (SPC) nebo školského poradenského pracoviště (ŠPP) nelze tato opatření zavést (Vyhláška č.

27/2016 Sb., vyhláška o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných).

Dle vyhlášky č. 27/2016 Sb., vyhláška o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných, jsou v tomto stupni podpůrných opatření příčinou specifických vzdělávacích potřeb závažnější specifické poruchy učení, chování, odlišné kulturní prostředí, těžká porucha řeči, těžší stupeň řečových vad, poruchy autistického spektra, lehké mentální postižen, zrakové, sluchové nebo tělesné postižení, neznalost vyučujícího jazyka. Zařazujeme sem i další výrazné obtíže, které mohou zásadně ovlivnit kvalitu vzdělávání žáka (Vyhláška č. 27/2016 Sb., vyhláška o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných).

Abychom docílili kvalitního a rovného vzdělávání, je nutné žákovi výrazně upravit postupy školní a domácí práce. Dále je nutné upravit strategie ve vzdělávání jako například hodnocení práce, podmínky školní práce a motivace žáka. V některých případech může škola upravit obsah učiva nebo očekávané výstupy vzdělávání. Tito žáci jsou vzděláváno podle individuálního vzdělávacího plánu (IVP) a mají nárok využívat asistenta pedagoga a kompenzační pomůcky, které by jim měly usnadnit pobyt ve škole (Vyhláška č. 27/2016 Sb., vyhláška o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných).

Podpůrná opatření 4. Stupně

Stejně jako u podpůrných opatření 2. a 3. stupně i tady je nutná odborná diagnostika školského poradenského zařízení (ŠPZ). Důležitá je také spolupráce s lékaři a dalšími odborníky. Tyto podpůrná opatření jsou určena dětem, jejichž vzdělávání vyžaduje výrazné úpravy jak v organizaci, tak v metodách. Tato podpora je určena převážně pro děti se závažnějšími poruchami chování, se středně těžkým a těžkým mentálním postižením, s těžkým zrakovým nebo sluchovým postižením, se závažnými vadami řeči, s poruchami autistického spektra a se závažným tělesným postižením. Do tohoto stupně patří i žáci s mimořádným nadáním, kteří také potřebují individuální přístup a úpravy ve výuce (Vyhláška č. 27/216 Sb., vyhláška o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných).

Podpůrná opatření 5. stupně

Tato opatření jsou určena pro žáky s nejtěžším stupněm zdravotního postižení a se souběžným postižením více vadami. Tyto žáci vyžadují intenzivní a cílenou pomoc. Žákům se nejčastěji věnuje kromě učitele ještě asistent pedagoga, speciální pedagog nebo jiná podporující osoba. Při výuce je nutné se zaměřit na podporu rozvoje schopností a dovedností, tak aby mohly, co nejlépe fungovat ve školním prostředí (Vyhláška č. 27/2016 Sb., vyhláška o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných).

3.4 Role školského poradenské pracoviště (ŠPP)

V této kapitole se nejdříve zaměříme na obecný popis školského poradenského pracoviště (ŠPP) na základních školách. V další části jsou představeny jednotlivé odborné pozice, které jsou nedílnou součástí systému podpory žáků, zejména těch se SVP.

Školské poradenské pracoviště (ŠPP)

Podle vyhlášky č. 72/2005 Sb., vyhláška o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, je školní poradenské pracoviště zařízení, které představuje vzájemně propojený celek výchovné oblasti školy (výchovné a kariérové poradenství) a preventivní oblasti školy (primární prevence) a jeho hlavním cílem je poskytování poradenských služeb ve škole, přičemž jeho prací je i podpora žáků se SVP (Národní pedagogický institut [NPI], 2018).

Školské poradenské pracoviště (ŠPP) poskytuje žákům, rodičům a pedagogům tyto poradenské služby:

- Diagnostika SVP
- Poradenské služby, zejména pro žáky se SVP a jejich rodiče
- Prevence rizikového chování
- Metodická podporu pedagogům při práci se žáky se SVP
- Pomoc při tvorbě IVP a při realizování podpůrných opatření
- Podpora rodičům (Kolář, 2011)

Vyhláška č. 72/2005 Sb., vyhláška o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, rovněž definuje odborné pozice zařazené do ŠPP a to konkrétně pozici metodika prevence, výchovného poradce, školního psychologa a školního speciálního pedagoga.

Metodik prevence

Funkce školního metodika prevence je v českých školách od 90. let 20. století. V začátcích se metodik prezentoval jako odborník na prevenci užívání návykových látek a jeho činnost se prolínala s výchovným poradcem. Postupem času se rozsah jeho práce rozšířil i na další rizikové jevy související se školním prostředím. Později došlo k rozhodnutí, že je potřeba jasně oddělit činnost školního metodika prevence a činnost výchovného poradce (Knotová, 2014).

V současné době se metodik prevence podílí na včasné identifikaci šikany a také na odstranění rizikových faktorů, které mohou ohrožovat žáka. Jeho standardní činnosti jsou popsány ve vyhlášce 72/2005 Sb., vyhláška o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních a zahrnuje metodickou a koordinační činnost, informační činnost a také poradenskou (MŠMT, 2005).

V souvislosti se žáky se SVP má metodik prevence v oblasti prevence a řešení šikany nejvýznamnější roli, kdy nejen že nastavuje školní klima, ale zajišťuje i bezpečné a respektující prostředí. Je zodpovědný za to, aby byla podpůrná opatření vnímána spolužáky jako nástroj pro rovné vzdělávání a nikoliv jako zvýhodnění onoho žáka. V rámci šikany je jeho úkolem koordinovat postup školy, šikanu by měl zvládnout identifikovat a následně intervenovat a umět pracovat s žáky se SVP a respektovat jejich odlišnost (Slowík, 2022).

Školní metodik prevence má v rámci prevence na starost: organizaci vzdělávacích akcí, komunikaci s třídními učiteli o rizikových faktorech ve třídách, provádí diagnostiku třídního klimatu s pomocí sociometrie a informuje a připravuje třídu na příchod žáka se SVP (MŠMT, 2005). Zatímco v dokumentu od MŠMT (2016) je uvedena i jeho činnost v rámci řešení šikany a to tyto: spolupráce s vedením školy a členy ŠPP, šetří samotnou situaci, mapuje vztahy ve třídě, pomáhá vytvořit individuální plán pro oběť i agresora, zajišťuje bezpečné prostředí pro žáka se SVP, spolupracuje s organizacemi mimo školu (OSPOD, Policie ČR), eviduje průběh řešení případu a komunikuje se zákonnými zástupci.

Je však důležité zdůraznit, že efektivita prevence a řešení šikany není úkolem pouze jednoho odborníka. Za včasné a respektující řešení při podezření na šikanu odpovídají všichni zaměstnanci školy, a to včetně třídních učitelů, školního psychologa a školního speciálního pedagoga. Je nutné, aby nikdo z přítomných pracovníků školy situaci

nezlehčoval, a aby každému žákovi, obzvláště těm se SVP, byla poskytnuta potřebná podpora (Veřejný ochránce práv, 2018a).

Tato výše zmíněná zásada vyplývá i z konkrétního případu, kdy Ombudsman, který se objektivně zabýval postupy orgánů státní správy směrem k občanům, šetřil v roce2018 stížnost matky chlapce se speciálními vzdělávacími potřebami na ZŠ, konkrétně s Aspergerovým syndromem. Chlapec opakovaně čelil šikaně od spolužáků a po prošetření této situace školou a Českou školní inspekcí byl incident označen jako „klukovina“ a matčina reakce označena za „přehnanou“. Inspekce posoudila situaci na základě jednostranného vyjádření školy bez toho, aby jakkoliv vzala v potaz tvrzení matky či provedla vlastní šetření. Ombudsman ovšem po prošetření zjistil, že škola podcenila přípravu třídy na přijetí žáka se SVP a neinformovala je o jeho specifických projevech, nekomunikovala s rodinou a v neposlední řadě neřešila projevy šikany včas a aktivně (Veřejný ochránce práv, 2018a). „Škola měla před nástupem žáka do třídy vytvořit podmínky pro přijetí jeho odlišností a připravit na to spolužáky. Pokud by tomu tak bylo, pravděpodobně by k negativním reakcím nedošlo“ (Veřejný ochránce práv, 2018a, str. 6).

Ombudsman ve své zprávě o šetření kritizoval i postup České školní inspekce (ČŠI), která měla jednostranný pohled školy bez prověření situace a ověření informací z jiných zdrojů (Veřejný ochránce práv, 2018b). Z tohoto případu lze vyvodit, že jakékoliv selhání školy či institucí může vést k závažným dopadům, které mohou mít vliv na sociální i vzdělávací stránku osobnosti a mohou ho psychicky poznamenat.

Na základě zprávy o šetření lze dojít k závěru, kterým je:

- Úloha metodika prevence je nenahraditelná
- Všichni odborní pracovníci mají povinnost ochraňovat dítě a aktivně se podílet na řešení aktivně
- Zásadní k přijetí a ochraně žáka se SVP je komunikace se třídou o jeho příchodu
- Při selhání školy je nutné, aby ostatní instituce, v tomto případě ČŠI postupovali při řešení nestranně (Veřejný ochránce práv, 2018c).

Výchovný poradce

Podle autorky Krejčové (2018) je výchovný poradce pedagog, který poskytuje poradenské služby, zejména v oblasti kariérního poradenství. Svoje služby poskytují i žákům se speciálními vzdělávacími potřebami. Vyhledává děti, které mají ve výuce

obtíže nebo mají potíže, které mohou signalizovat speciální vzdělávací potřeby. Pokud chybí ve škole speciální pedagog, tak doporučuje vyšetření ve školském poradenském zařízení. Dále spolupracuje s učiteli i rodiči. Dále se také může podílet na tvorbě IVP.

Jeho činnosti jsou stejně jako u metodika prevence popsány v příloze č. 3 vyhlášky 72/2005 Sb., vyhláška o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. Činnost výchovného poradce spočívá v poradenství – převážně v kariérním poradenství, metodickém vedení pedagogických pracovníků.

Školní psycholog

Školní psycholog je podle Krejčové (2018) specialista, který se zaměřuje výhradně na žáky se speciálními vzdělávacími potřebami a jejich psychickou podporu. Konkrétně se zaměřuje na poruchy chování, vztahové problémy, emoční výkyvy jedince. Jeho práce je dále cílena na školní prostředí především na práci s třídním kolektivem a také na vyhledávání jedinců s problémovým chováním.

Standardní činnosti školního psychologa jsou opět k nalezení v příloze č. 3 vyhlášky 72/2005 Sb., vyhláška o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. Konkrétně to jsou diagnostika a depistáž. Dále to jsou konzultační, poradenské a intervenční práce a metodické vedení učitelů a rodičů.

Školní speciální pedagog

Posledním odborníkem v ŠPP je školní speciální pedagog. Kucharská a kol. (2014) uvádí ve své publikaci, že školní speciální pedagog je odborník, který ve školním prostředí poskytuje podporu žákům se SVP a žákům, u nichž je riziko vzniku obtíží.

V přílohách č. 3 vyhlášky 72/2005 Sb., vyhláška o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, jsou uvedeny a definovány činnosti speciálního pedagoga mezi které patří speciálně pedagogická diagnostika, depistáže žáků s rizikem vzniku SVP nebo žáků s již viditelnými obtížemi. Také realizuje speciálně pedagogickou péči obsahující stimulační a intervenční programy. Nejdůležitější jeho role je v oblasti poradenství. Kdy poskytuje podporu jak žáků, tak i jejich rodičům. V neposlední řadě zajišťuje metodickou podporu pedagogům a asistentům, konkrétně pomáhá při tvorbě IVP (individuálně vzdělávacího plánu), vyhodnocování PO (podpůrných opatření), výběru didaktických pomůcek a úpravě školního prostředí. Pro zaměstnance školy a rodiče pořádá semináře a poskytuje dovzdělávání v oboru speciální pedagogika (Knotová, 2014).

Dle popisu procesu inkluze a specializovaných pracovních pozic v rámci školského poradenského pracoviště je zřejmé, že inkluze žáku SVP by nemohla fungovat bez jednotlivých odborníků, kteří zastávají důležitou roli v začleňování dětí SVP do školního prostředí a třídního kolektivu. Se snahou o co nejefektivnější podporu úzce souvisí také téma šikany.

Inkluzivní vzdělávání má tak jistě potenciál k rovnosti ve vzdělávání a k vytvoření bezpečného a vstřícného prostředí pro všechny žáky. Pouhá přítomnost podpory však nezaručuje skutečné přijetí dítěte se SVP spolužáky a v některých případech se může stát, že dobře míněná pomoc ze strany pedagogů a ŠPP může být paradoxně faktorem, který dítě zviditelní a učiní ho tak zranitelnějším. Riziko nesprávně pojaté inkluze tak může vést k sociálnímu vyloučení žáka SVP.

I z tohoto důvodu se ve společnosti setkáváme jak s odpůrci,tak i s podporovateli inkluze, kdy na přínosu začleňování žáků SVP nepanuje mezi odborníky ani laickou veřejností shoda.

4 PRAKTICKÁ ČÁST

Na základě teoretických podkladů v předchozí části práce si autorka výzkumu klade otázky o souvislosti mezi speciálně vzdělávacími potřebami a šikany. Specifika o tom, zda se prevence a řešení šikany vůči žákům se specifickými potřebami odlišuje od toho, jak by odborníci ve školách řešili šikanu mezi dětmi intaktními.

4.1 Cíle výzkumného šetření

Hlavním cílem výzkumu je zjistit, jak školy přistupují k prevenci šikany a jejímu řešení u žáků se SVP. Dále se výzkum zaměřuje na roli pedagogických pracovníků a odborníků ŠPP při prevenci a řešení šikany žáků se SVP. Součástí šetření je analyzovat podobu spolupráce těchto aktérů, identifikovat vnímaná specifika v jejich přístupu k těmto žákům a zjistit, která opatření považují za zásadní pro efektivní prevenci a následnou intervenci v oblasti šikany.

4.2 Výzkumné otázky

Na základě stanovených výzkumných cílů byly vydefinovány následující výzkumné otázky:

1. Jak se vyučující a zaměstnanci školského poradenského pracoviště (ŠPP) podílejí na prevenci šikany žáků se SVP před šikanou?
2. Jak spolu učitelé a pracovníci ŠPP spolupracují v rámci prevence a v rámci řešení šikany u žáků se SVP?
3. Vnímají respondenti specifika v řešení šikany u žáků se speciálními vzdělávacími potřebami oproti ostatním žákům?
4. Jaká opatření vnímají respondenti jako klíčové pro prevenci a řešení šikany?

4.3 Metodologie výzkumného šetření

Pro praktickou část práce jsou využity metody kvalitativního výzkumu, konkrétněji polostrukturované rozhovory se školní psycholožkou a školní speciální pedagožkou a dotazníkové šetření metodou tužka-papír určené pro pedagogické pracovníky základních škol. Nasbírané informace budou zpracovány otevřeným kódováním a dále vyhodnoceny za pomoci kvalitativní obsahové analýzy.

„Kvalitativní výzkum je proces zkoumání jevů a problémů v autentickém prostředí s cílem získat komplexní obraz těchto jevů založený na hlubokých datech a specifickém vztahu mezi badatelem a účastníkem výzkumu. Záměrem výzkumníka provádějícího kvalitativní výzkum je za pomocí celé řady postupů a metod rozkrýt a reprezentovat to, jak lidé chápou, prožívají a vytvářejí sociální realitu“ (Švaříček a Šeďová, 2007, str.

17). Švaříček a Šeďová (2007) ve své knize uvádějí možnost využití písemného dotazování v kvalitativní metodě sběru dat. Respondenti tak mohou v otevřených otázkách vyjádřit své zkušenosti či názory.

Písemné dotazování bylo určeno pro pedagogy a asistenty pedagoga na 1. a 2. stupni základní školy a obsahovalo 12 otázek. Z toho bylo 8 uzavřených (některé s možností volby více odpovědí a 2 s možností doplnit vlastní odpověď) a 4 otázky byly otevřené, které směřovaly k hlubšímu vyjádření názorů a zkušeností respondentů. Uzavřené otázky se týkaly zejména pozice respondenta, délky praxe, zkušeností se žáky se SVP a postupů při řešení šikany. Otevřené otázky se zaměřily na konkrétní zkušenosti respondentů, vnímání rozdílů řešení šikany u žáků se SVP a návrhy na zdokonalení prevence a intervence. Konkrétní otázky budou rozepsány v následující kapitole věnované výsledkům. Dotazníkbyl respondentům distribuován přes ředitele školy, kterému byly po předchozí telefonické domluvě výzkumnicí osobně doručeny v tištěné formě.

Výsledky dotazníkového šetření byly zpracovány s pomocí kvalitativní analýzy, která zahrnovala obsahovou analýzy a popisnou analýzy. Kvalitativní analýza vychází z posbíraných dat, získaných v tomto případě z polostrukturovaných rozhovorů. Jejím cílem je nejen popsat data, ale i porozumět zvolenému tématu. Součástí této analýzy je transkripce rozhovorů, kódování dat a následné vytvoření kategorií, opakované čtení přepisů a členění dat. Smyslem je hledání souvislostí v získaných datech (Hendl a Remr, 2017).

K doplnění informací a hlubšímu prozkoumání tématu byly provedeny dva polostrukturované rozhovory se speciální pedagožkou a školní psycholožkou na základní škole. Cílem těchto rozhovorů bylo zjistit informace o výskytu šikany u žáků se SVP, zda se s ní na škole již setkaly, jak situaci řešily a jaké mělo jejich řešení výsledky.Rozhovory byly rozděleny do dvou částí. První část se zaměřovala na osobní otázky, přičemž bylo zjišťováno, jak dlouho dané odbornice v této pozici působí a jaké mají vzdělání. Dále autorku zajímalo, co je vedlo k práci ve školním prostředí a zda se během své praxe setkaly s případem šikany, který by se jich dotkl. Druhá část rozhovorů byla cílená na prevenci šikany či jiné rizikové chování na dané škole, přičemž byl kladen důraz na situace okolo žáků se SVP. Celý rozhovor byl za souhlasu obou zúčastněných nahráván a následně z nich autorka práce vypisovala důležité informace. Respondenti a informantky podepsali informovaný souhlas (příloha č. 2) a

byly obeznámeni s tím, že transkript rozhovoru poslouží pouze pro výzkumné účely a po zpracování diplomové práce bude smazán.

Rozhovory byly analyzovány metodou otevřeného kódování, které je prvním seznámením s daty. Cílem je objevit v textu společná témata a přiřadit jim různá označení – kódy (Hendl, 2023).

Kombinací těchto metod dochází k tzv. metodologické triangulaci, která umožňuje nahlížet na zkoumaný jev z více úhlů a zvyšuje tak validitu výzkumného šetření. Jak uvádějí Švaříček a Šeďová (2007), právě propojení různých nástrojů sběru dat je v kvalitativním výzkumu cenné, neboť poskytuje hlubší a komplexnější pohled na zkoumanou problematiku.

4.4 Výsledky

Tato kapitola se věnuje analýze výzkumného šetření a je rozdělena do dvou částí. Podkapitola 4.1.1 se zaměřuje na polostrukturované rozhovory se dvěma odbornicemi ŠPP, konkrétněji se školní psycholožkou a školní speciální pedagožkou. Pro vznik kódů a kategorií byla použita metoda otevřeného kódování. Druhá podkapitola 4.1.2 se věnuje vyhodnocování dat z dotazníkového šetření, které probíhalo mezi pedagogickými pracovníky ZŠ. Odpovědi z otevřených otázek byly zpracovány pomocí obsahové analýzy a uzavřené otázky byly vyhodnoceny popisnou analýzou.

4.4.1 Rozhovor se školní speciální pedagožkou a školní psycholožkou na základní škole

Charakteristika informátorů

Školní speciální pedagožka na ZŠ působí od školního roku 2024/2025, kdy tuto pozici na škole zavedla a je tak první speciální pedagožkou na oné škole. Jak sama uvedla, tak aktuálně vytváří systém v práci se žáky se SVP a snaží se na tuto práci připravovat i ostatní pedagogy. Na otázku: Co Vás vedlo k tomu, stát se školní speciální pedagožkou, zazněla jasná odpověď: „ k *této pozici mě dovedla hlavně praxe na střední a vysoké škole (...).“ Během* praxe se setkala s nejmenovanou speciální pedagožkou na ZŠ, která byla z důvodu stylu a přístupu ke své práci pro informantku inspirací a motivací. Dalším důvodem pro tento výběr byla právě snaha podpořit žáky se SVP a žáky ze sociálně znevýhodněného prostředí tak, aby dostali stejnou šanci na vzdělávání a rozvoj stejně jako intaktní. Navíc ke konci otázky zdůrazňuje, že všichni: *„Mají šanci, jen jim je někdo musí poskytnout a nasměrovat je.“*

Školní psycholožka na ZŠ začala pracovat od září roku 2022, kdy na pozici nastoupila hned po absolvování magisterského studia. Informantka se k práci školní psycholožky dopracovala postupně. Jak sama v rozhovoru zmínila: *„K psycholožkování na základní škole mě vedl osud, takové to postupné krystalizování toho, co člověk může dělat a co chce dělat.“* Původně chtěla zůstat v akademickém prostředí, ale vzhledem k podmínkám nabízených v akademii se rozhodla školní psychologii věnovat v praxi. Jako velkou výhodu zmínila možnost nastoupit na pozici školního psychologa hned po ukončení studia. V závěru odpovědi na tuto otázku konstatovala: *„Nakonec mi přijde dobré, si tuto pozici zažít na vlastní kůži.“*

Výsledky analýzy rozhovorů se školní speciální pedagožkou a školní psycholožkou na ZŠ jsou rozděleny do 5 kategorií: přístup k žákům se SVP, role speciálního pedagoga a školního psychologa, spolupráce ŠPP, preventivní programy a intervence a návrhy na zlepšení situace. Přehled kategorií a kódů je zpracován do tabulky č. 2.

KATEGORIE	KÓDY
č. 1 přístup k žákům se SVP	Začleňování, rovný přístup, práce s asistenty, prevence
č. 2 role odborníků	Podpora kolegů, konzultace, kontakt se žáky, pomoc třídnímu učiteli
č. 3 spolupráce ŠPP	Týmová práce, porady, spolupráce s třídními učiteli, krizová intervence, mezioborová spolupráce
č. 4 preventivní programy a intervence	Spolupráce s neziskovými organizacemi, třídnické hodiny, společné programy, chybějící kapacity, OSV
č. 5 návrh na zlepšení situace	Školení pedagogů, osvěta o SVP, řád, absence metodika prevence

Tabulka č. 2: Kategorie vzniklé z analýzy rozhovorů se školním speciálním pedagogem a školním psychologem

Kategorie č. 1 – Přístup k žákům se SVP

Obě informantky zdůrazňují, že rovnocenný přístup k žákům se SVP je pro pozitivní třídní klima klíčový. Speciální pedagožka připravuje kolektiv na příchod žáka se SVP. Snaží se o to, aby byl kolektiv dobře informovaný a třídní prostředí bylo podporující vůči tomuto žákovi. Školní psycholožka říká, že je důležité brát odlišnosti jako běžnou součást školního života nikoliv jako nějakou zvláštnost: *„Důležité je pracovat s celou třídou, ne jen s tím žákem. Když všichni chápou, že každý má nějaké silné a slabé stránky, je to nejlepší prevence vyčlenění.“*Občas se může stát, že i dobře cílená pomoc žákům se SVP, může akorát na jejich odlišnost upozornit a ostatní žáci na to mohou reagovat negativně a žáka začít vyčleňovat či ignorovat.

Kategorie č. 2 – Role odborníků

Speciální pedagožka vnímá svou roli na ZŠ spíše jako informátora. Znamená to, že je často v přímém kontaktu se žáky se SVP a tak může včas odhalit znaky problémového chování. Při zjištění předává informace třídnímu učiteli a konzultuje situaci s kolegy ze ŠPP. Školní psycholožka naopak využívá své podpůrné role. Nepovažuje se za jakého si vyšetřovatele, ale spíše za pomocníka, který poskytuje podporu a krizovou intervenci. *„Působím jako přístav jak pro oběť, tak agresora a není má role je soudit, ale poskytnout krizovou intervenci, podpůrný rozhovor*“. Snaží se zajistit bezpečný prostor

pro všechny žáky. Jak v rozhovoru informantka zmínila, tak řešení šikany náleží metodikovi prevence.

Kategorie č. 3 – Spolupráce ŠPP

Obě informantky se shodly, že spolupráce jejich ŠPP na škole je brána jako funkční a dobře nastavená. Pracovníci ŠPP tvoří sehraný tým, který se pravidelně schází, sdílí mezi sebou informace a společně řeší aktuální situace a potřeby žáků i pedagogů. Speciální pedagožka: „s*cházíme se jednou měsíčně na poradách ŠPP a při akutních případech se snažíme hned ten den".* Školní psycholožka v této souvislosti popsala svou práci i s učiteli:*„Spolupracujeme i s třídními učiteli, informujeme je, když se objeví nějaké změny nebo když je potřeba jejich větší zapojení. Není to jednorázové, ale spíš kontinuální spolupráce."*

Kategorie č. 4 – Preventivní programy a intervence

V rozhovoru speciální pedagožka popisuje konkrétní preventivní aktivity, konkrétně to jsou: třídnické hodiny, osobnostní a sociální výchova, programy propojené s neziskovými organizacemi a také využití moderní technologie, konkrétně sociometrické aplikace. Konkrétně školní speciální pedagožka odpověděla: *„Prevence není oddělená od ostatního dění. Je to každodenní práce s klimatem třídy, vztahy a podporou."* Školní psycholožka v rozhovoru přiznala, že přímá práce ve třídách by byla přínosná, ale kvůli nedostatku času a přehlcení zaměstnanců ŠPP ji nelze plně realizovat. Obě informantky se shodují, že pro žáky se SVP nejsou preventivní programy rozdílné oproti programům pro intaktní žáky. Preventivní programy jsou zpravidla zajišťovány externími organizacemi, kdy obsah je vždy domlouván na základě potřeb konkrétní třídy. Obě si nedokážou představit, jak by vypadal program určen konkrétně na prevenci šikany dětí se SVP.

Kategorie č. 5 – Návrh na zlepšení

Obě informantky považují stávající přístup školy a její opatření proti šikaně za dostačující, ale apelují na pravidelné školení pedagogů a asistentů pedagoga v oblasti SVP a prevence před šikanou a vyčleňováním. Školní psycholožka dále ještě upozorňuje na přetížení pozice metodika prevence na ZŠ. Dle jejího názoru je potřeba vytvořit další samostatnou pozici zaměřenou na prevenci: *„Pro zvýšení efektivity bychom potřebovali, aby metodik prevence byl samostatná pozice".* Informantka navíc ještě dodává, že je nutné začít změnou u dospělých, kteří mají svým postojem a přístup vliv na žáky a na třídní klima.

Z obou rozhovorů vyplynulo, že spolupráce odborníků ŠPP a pedagogů je důležitá pro správné a přirozené začleňování žáků se SVP. Účinná prevence i intervence šikany vyžaduje vhodně zvolené programy a také kvalitní a dostatečné personální zajištění. Nejdůležitější však je, jednotný, respektující a vstřícný přístup všech pracovníků ZŠ.

4.4.2 Analýza dotazníků

Dotazník obsahoval 12 otázek (8 uzavřených a 4 otevřené) a byl vyplňován metodou tužka-papír. Otázky číslo 6, 9, 11 a 12 patřily mezi otevřené, přičemž u otázky číslo 6 byly navrženy tři pod otázky. Varianta zvolit více možností z navržených odpovědí měli respondenti u otázek číslo 3, 5, 8 a 9. První dvě otázky se zaměřovaly na informace o respondentovi, konkrétně na jejich pozici a délku působení na ZŠ. U otázek číslo 4 a 7 byly možnosti výběru pouze ano x ne. Uzavřené otázky byly zpracovány za pomoci popisné analýzy, kdy výsledná data byla převedena do tabulky. Otázka číslo 11 a 12 umožňovala respondentům se k tématu více vyjádřit a sdělit, zda by byla možnost nějakým způsobem zefektivnit prevenci a řešení šikany.

Na začátku výzkumného šetření bylo plánováno zpracovat větší počet dotazníků. Vzhledem k nižší návratnosti bylo potřeba upravit původní záměr a pokračovat tak v kvalitativním zpracování dat. Tento přístup umožňuje hlubší porozumění individuální výpovědím respondentů a jejich zkušenostem. Formulář dotazníku je k nahlédnutí v přílohách, viz příloha č. 2.

Otázkač. 1 Jaká je vaše pozice na základní škole?

Učitel	5
Školní speciální pedagog	0
Asistent pedagoga	1
Školní psycholog	0
Výchovný poradce	1
Jiné	1

Tabulka č. 3: Pracovní pozice na ZŠ

Z tabulky je patrné, že nejvíce dotazovaných je zaměstnáno na pozici učitele. Těch bylo 5, z celkového počtu 8. Dále byl zastoupen 1 asistent pedagoga, 1 výchovný poradce a 1 vychovatel v družině. Školní psycholog a školní speciální pedagog není zastoupen.

Otázkač. 2 Jak dlouho zde pracujete?

Méně než rok	1
1-5 let	2
Více než 5 let	5

Tabulka č. 4: Délka pracovního poměru

Z vyplněných dotazníků vyplynulo, že 5 dotazovaných z 8 působí na své pozici déle než 5 let. 2 respondenti uvedli praxi v rozmezí 1-5 let a 1 respondent pracuje ve školství méně než jeden rok.

Otázka č. 3 S jakými skupinami žáků se SVP se ve své praxi nejčastěji setkáváte? (možno zvolit více odpovědí)

Žáci s SPU	6
Žáci s PAS	1
Žáci s poruchami chování	2
Žáci se smyslovýmpostižením	1
Žáci s tělesným postižením	0

Tabulka č. 5: Skupiny žáků se SVP

Pomocí třetí otázky v dotazníkovém šetření bylo zjištěno, že 6 respondentů se nejčastěji setkává ve své profesi s žáky s SPU. 2 z 8 respondentů pracuje s žáky s poruchami chování a shodně jsou zastoupeny žáci se smyslovým postižením a žáci s PAS a to 1. Žáci s tělesným postižením nebyli v odpovědích zastoupeni.

Otázka č. 4 Máte osobní zkušenosti s řešením šikany u žáka se SVP?

Ano	5
Ne	3

Tabulka č. 6: Osobní zkušenost s řešením šikany

Z výše uvedené tabulky vyplývá, že 5 dotazovaných z 8 má osobní zkušenost s řešením šikany u žáka se SVP, zatímco 3 dotazovaní se s touto situací zatím nesetkali.

Otázka č. 5Při zjištění výskytu šikany ve třídě/škole zpravidla postupuji takto: (možnost zvolit více odpovědí)

Informuji vedení školy	8
Oslovím školního psychologa nebo speciálního pedagoga	4
Informuji zákonné zástupce zúčastněných	4
Řeším situaci přímo se zúčastněnými	5
Spolupracuji s OSPOD čipolicií	0
Využívám materiály a doporučené postupy MŠMT	2
Zajistím preventivní program pro třídu	3
Jiný postup	0

Tabulka č. 7: Postup při výskytu šikany

Všichni respondenti (8) nejčastěji o výskytu šikany informují školu. 5 dotazovaných řeší situaci přímo se zúčastněnými. Shodný počet odpovědí a to 4, se týkal zapojení ŠPP a zákonných zástupců do situace. Preventivní program ve třídě aplikují 3 respondenti. Doporučené materiály a postupy od MŠMT využívají pouze dva dotazovaní a spolupráci s OSPOD či policií nebo jinou možnost postupu nezvolil nikdo.

Otázka č. 6 Jakého žáka se SVP se šikanoutýkala?

KATEGORIE	KÓDY
č. 1 Typ SVP	SPU, LMP, PAS, dysortografie, dysgrafie
č. 3 Pohlaví	Muž, žena
č. 2 Věk	8 let, 11 let, 10 let

Tabulka č. 8: Charakteristika žáka se SVP

Respondenti v této otázce popsali různé žáky se SVP, kteří byli terčem šikany, přičemž nás také zajímal věk a pohlaví těchto žáků. V odpovědích se objevily i opakující se charakteristiky.

Kategorie č. 1: TYP SVP – Nejčastěji zmiňovaným typem SVP byly specifické poruchy učení, které respondenti dále specifikovali na dysortografii a dysgrafii. V odpovědích byl také zaznamenán žák s lehkým mentálním postižením (LMP) a jeden respondent uvedl žáka s PAS.

Kategorie č. 2: POHLAVÍ – Většina šikanovaných žáků byla identifikována jako muži, což platí pro 4 z 5 uvedených případů. Pouze v jednom případě šlo o žákyni ženského pohlaví.

Kategorie č. 3: VĚK – Věk šikanovaných žáků se pohyboval v rozmezí od 8 - 11 let. Věk 8 uvedli 2 respondenti a věk 11 taktéž 2 respondenti, zatímco 1 z dotazovaných identifikoval žáka ve věku 10.

Otázkač. 7 Vnímáte nějaké odlišnosti v řešení šikany u žáků se SVP oproti jiným žákům?(Pokud ano, v čem spočívají?)

Ano	2
Ne	6

Tabulka č. 9: Odlišnosti v řešení šikany

Na tuto otázku uvedlo 6 respondentů, že žádnou odlišnost v přístupu k řešení šikany u žáků se SVP nevnímá. 2 respondenti uvedli, že určité rozdíly vnímají. Z jejich doplňujících komentářů vyplývá, že žáci se SVP mohou být pro agresory snadnějším terčem šikany, neboť obtížněji rozpoznávají nevhodné chování a neumějí se bránit. Dále bylo uvedeno, že některé děti se SVP mají potíže popsat, co se jim děje, případně se bojí o problému mluvit.

Otázka č. 8 ŠPP na naší škole v rámci prevence a řešení šikany dětí se SVP realizuje:
(možnost zvolit více odpovědí)

Preventivní programy	4
Individuální podporu žáků se SVP	3
Včasné řešení problémů v kolektivu třídy	4
Podpora začlenění žáka se SVP	3
Besedy pro žáky	1
Poradenství učitelům	1
Spolupráce s rodiči	4
Spolupráce se ŠPZ a dalšími organizacemi	0

Tabulka č. 10: Realizace prevence a řešení šikany

Z odpovědí respondentů vyplývá, že nejčastěji na škole ŠPP v rámci prevence a řešeníšikany dětí se SVP realizuje preventivní programy, včasné řešení problémů v kolektivu třídy a spolupráci s rodiči a to odpovědi shodně 4 respondenti. Dále byla shodně po 3 odpovědích zvolena možnost individuální podpory žáků se SVP a podpora jejich začlenění. Pouze 1 dotazovaný uvedl realizaci besed pro žáky a poradenství učitelům. Žádný z respondentů nezvolil možnost spolupráce s ŠPZ nebo jinými organizacemi.

Otázka č. 9 Jak probíhá spolupráce mezi učiteli a pracovníky ŠPP při šikaně u žáků se SVP?

KATEGORIE	KÓDY
č. 1 Spolupráce	Žádná spolupráce, pravidelná konzultace, společné rozhovory, výchovná komunikace
č. 2 Zapojení učitelů a zaměstnanců ZŠ do situace	Řešení s výchovným poradcem, řešení s metodikem prevence, informovanost
č. 3 Přístup k řešení šikany	Nelze bouchnout do stolu, domluva, klid

Tabulka č. 11: Spolupráce mezi učiteli a pracovníky ŠPP

Kategorie č. 1 Spolupráce

Jedna odpověď respondenta uvádí, že žádná spolupráce mezi učitelem a ŠPP v dané situaci neprobíhala. Respondent č. 1 odpověděl: *„Každý týden jsme se scházeli a hodnotili, zda se situace zlepšila.“*2 dotazovaní ve své výpovědi přesně popisují

systematické kroky mezi učitelem a ŠPP, přesněji konzultace, společné rozhovory a aktéry šikany a pravidelné vyhodnocování situace.

Znění odpovědi respondenta č. 4: *„Konzultace mezi učitelem a ŠPP, společné rozhovory s účastníky a rodiči.“*

Kategorie č. 2 Zapojení učitelů a zaměstnanců ZŠ do situace

Další z dotazovaných uvádí variantu řešení problému v užším kruhu, konkrétně takto: *„Třídní učitel řeší primárně s VP, poté s metodikem prevence. Následně se informují ostatní učitelé.“*

Kategorie č. 3 Přístup k řešení šikany

Jeden z respondentů zmiňuje fungující systém na škole, ale zároveň kritizuje benevolentní neefektivní přístup, který není razantní. Znění odpovědi respondenta:*„Všechno se řeší v klidu, nemůže se bouchnout do stolu. Domlouvání funguje jen chvíli.“*

Otázka č. 10 Při řešení prevence a intervence v rámci problému chování a šikaně se obracím na tyto pracovníky školy.

Školní speciální pedagog	2
Školní psycholog	2
Metodik prevence	6
Výchovný poradce	5
Ředitel školy	4

Tabulka č. 12: Spolupráce s pracovníky školy

Respondenti nejčastěji využívají služeb metodika prevence, který je uveden v dotazníkovém šetření 6krát. 5 respondentů se obrací na výchovného poradce a na ředitele školy využívají č dotazovaní. Méně často se obracejí na školního psychologa a školního speciálního pedagoga, přičemž tyto pracovníci jsou zmíněni dvakrát.

Otázka č. 11 Co by podle Vás mohlo zefektivnit prevenci a řešení šikany obecně nebo u žáků se speciálně vzdělávacími potřebami na vaší škole?

KATEGORIE	KÓDY
č. 1 Vzdělávání pedagogů	Vzdělávací kurzy, školení
č. 2 Komunikace a vztahy	Větší zájem o dění ve třídách, více komunikovat s dětmi, řešit konflikty, důvěra, komunikace s rodiči
č. 3 Role učitele	Přístup učitele k žákům, více času věnovat dětem
č. 4Dostupnost odborných pracovníků (ŠPP)	Školní speciální pedagog, školní psycholog,
č. 5Třídnické hodiny a prevence	Preventivní programy, třídnické hodiny, besedy

Tabulka č. 13: Zefektivnění prevence a řešení šikany

Kategorie č. 1 Vzdělávání pedagogů

Někteří respondenti upozorňují na potřebu kvalitního vzdělávání učitelů v oblasti šikany a to z důvodu schopnosti včas ji identifikovat a najít efektivní řešení. Respondent č. 1 uvádí:*„Více nabídek a vzdělávacích kurzů pro učitele na téma šikany a jejího včasného rozpoznávání.“*

Kategorie č. 2 Komunikace a vztahy

Ve většině případů se respondenti shodují na důležitosti správné otevřené komunikace se žáky. Díky správné komunikaci dochází k posilování jejich důvěry. Někteří zmiňují ve svých výpovědích špatnou a obtížnou komunikaci se zákonnými zástupci.

Respondent č. 1 uvádí: *„Větší zájem o dění ve třídách i mimo hodiny. Více s dětmi mluvit o vztazích.“*

Respondent č. 4 hovoří o podpoře žáků v tom, aby se nebáli říct, pokud jim někdo ubližuje.

Respondent č. 8 zdůrazňuje náročnost komunikace s rodiči, podotýká, že je často zbytečná.

Kategorie č. 3 Role učitele

Ve výpovědích zazněla i odpověď týkající se přístupu učitelů k žákům, který může významně ovlivnit klima třídy a mít tak vliv na výskyt šikany.

Respondent č. 2 v souvislosti se vztahem učitel a žák zdůrazňuje množství školení a porad a místo toho se více věnovat dětem a rozebírat s nimi jejich problémy.

Kategorie č. 4 Dostupnost odborných pracovníků (ŠPP)

Respondenti často ve svých výpovědích zmiňovali návrhy na rozšíření personálního zajištění na ZŠ. Konkrétně by se jednalo o doplnění pozice školního speciálního pedagoga a školního psychologa na všech školách.

Respondent č. 7 uvádí: *„Přítomnost školního speciálního pedagoga a školního psychologa na všech školách.“*

Odpověď respondenta č. 6 zněla: *„Rozšířit ŠPP o více pozic.“*

Kategorie č. 5 Třídnické hodiny a prevence

U dotazovaných se i objevila potřeba zefektivnit a zpravidelnit preventivní programy vedené odborníkem, například školním psychologem. Několikrát se v dotazníkovém šetření zaznamenal požadavek dotazovaných na větší množství třídnických hodin. Respondent č. 5 uvádí tento požadavek:*„Více třídnických hodin, více vstupů školního psychologa do hodin.“*

Otázka č. 12 Napadají Vás ještě nějaké návrhy pro zlepšení prevence a řešení šikany přímo u žáků se SVP?

KATEGORIE	KÓDY
č. 1Preventivní programy a nástroje	Program KiVa, preventivní programy, sociometrie, klima třídy
č. 2Práce s kolektivem a s rodiči	Tmelit kolektiv, rodiče jako partneři, včasná spolupráce
č. 3Podpora komunikace a důvěry	Mluvit s dětmi, důvěra k učiteli, sdílet problém, kontakt s rodiči
č. 4Znalost pojmu SVP	Povědomí o SVP, odlišnost, předsudky

Tabulka č. 14: Návrhy pro zlepšení prevence a řešení šikany

Kategorie č. 1 Preventivní programy a nástroje

Většina respondentů doporučuje zařazení více preventivních programů, 2 dotazovaní uvedli v odpovědi konkrétní program s názvem KiVa. Někteří upozorňují i na preventivní potřebu sociometrie, pro zkvalitnění vztahů ve třídě a zlepšení jejího klimatu. Dotazovaní také uvádějí cílenou podporu škol ve vytváření inkluzivního klimatu, kde se všichni cítí bezpečně, respektovaně a chtěně.

Kategorie č. 2 Práce s kolektivem a rodiči

Na důraz tmelení a formování kolektivu již od pobytu v mateřské škole a správný rodičovský vzor upozorňují 4 respondenti. Větší část respondentů se shoduje na potřebě aktivního zapojení rodičů do dění ve škole, zejména při řešení problematiky šikany. Někteří ovšem dále zmiňují náročnost této spolupráce.

Kategorie č. 3 Podpora komunikace a důvěry

Dotazovaní vyzývají ke zlepšení komunikace mezi žáky, rodiči a pedagogy. Důležitost kladou na vytvoření důvěry k učiteli.

Kategorie č. 4 Znalost pojmu SVP

Respondenti vnímají potřebu větší informovanosti spolužáků o tom, co obnáší mít SVP, proč někteří žáci potřebují jiné podmínky a proč je důležité nevytvářet vůči nim předsudky – jsou totiž plnohodnotnou součástí školního kolektivu. Jak uvedl jeden z respondentů:*„Větší povědomí dětí o žácích se SVP, častěji vysvětlovat proč to tak je.“*

4.5 Shrnutí výsledků

Dle získaných dat lze vyhodnotit výsledky, které jsou strukturovány na základě již předem vytvořených výzkumných otázek.

VO č. 1: Jak se vyučující a zaměstnanci školského poradenského pracoviště (ŠPP) podílejí na ochraně žáků se SVP před šikanou?

Po analyzování všech odpovědí jednoznačně vyplývá, že pracovníci ŠPP i učitelé mají velký zájem a podíl na ochraně žáků se SVP. Z dotazníku lze vyčíst práci učitelů v rámci řešení šikany. Učitelé zajišťují první kontakt s problémem, rozpoznávají rizikové chování, sledují klima ve třídách, a pokud zaznamenají problém, tak kontaktují ŠPP. K předcházení šikany využívají pedagogové aktivity zaměřené na prevenci rizikového chování, konkrétně jsou to třídnické hodiny a aktivity zaměřené na posílení pozitivních vztahů ve třídě.

Informanti z ŠPP se shodují na tom, že oni nejvíce poskytují podporu individuálně. Komunikují s rodiči, pedagogy, účastníky šikany i s celými třídami.

VO č. 2: Jak spolu učitelé a pracovníci ŠPP spolupracují v rámci prevence a v rámci řešení šikany u žáků se SVP?

Co se týče spolupráce mezi učiteli a pracovníky ŠPP v oblasti prevence a řešení šikany u žáků se SVP, tak se její kvalita liší v závislosti na konkrétní škole. Z výpovědí je

patrné, že na některých školách spolupráce funguje dobře. Na škole probíhají pravidelné porady učitelů a ŠPP, kde se sdílejí informace o žácích a třídách. Potencionální problém se řeší společně v rámci týmu. Naopak druhá stránka dotazovaných vnímá nedostačující soudnost těchto dvou skupin (učitelé a ŠPP). Někteří učitelé vnímají ŠPP spíše jako poradní orgán. Ti si naopak stěžují na nízkou kapacitu a přetížení jejich pozice.

VO č. 3: Vnímají respondenti specifika v řešení šikany u žáků se speciálními vzdělávacími potřebami oproti ostatním žákům?

Drtivá většina respondentů potvrdila, že řešení šikany u žáků se SVP se nijak neodlišuje od řešení šikany u žáků intaktních. Ovšem poukazují na to, že žáci se SVP jsou pro agresory jednoduchými obětmi, protože si ve většině případů neuvědomují nevhodnost chování agresora a tak danou situaci nenahlásí. Odbornice ze ŠPP ve svých výpovědích upozorňují na srozumitelný komunikační kanál a individuální přístup k těmto žákům. Hlavní je ale podporovat začlenění a pozitivní třídní prostředí, do kterého žák se SVP dochází. Zásadní v řešení šikany ať už u žáků se SVP nebo intaktních je včasná identifikace problému.

VO č. 4: Jaká opatření vnímají respondenti jako klíčová pro prevenci a řešení šikany?

Odpovědi respondentů se shodují na tom, že pro prevenci a řešení šikany jsou klíčová opatření jako například vzdělávání pedagogů sloužící k schopnosti identifikovat šikanu, spolupráce školy s dalšími odbornými institucemi a nejpodstatnější jsou preventivní programy (třídnické hodiny, besedy, program KiVa).

Nejdůležitější z opatření pro prevenci a řešení šikany je obsazení pozice školního metodika prevence odborníkem.

4.6 Diskuse

Tato diplomová práce si kladla za cíl prozkoumat, jak základní školy přistupují k prevenci a řešení šikany u žáků se speciálními vzdělávacími potřebami (SVP), a jakou roli v tomto procesu sehrávají pedagogičtí pracovníci a členové školního poradenského pracoviště (ŠPP). V rámci kvalitativního výzkumu byly analyzovány odpovědi pedagogů prostřednictvím dotazníkového šetření a dále realizovány polostrukturované rozhovory s odbornými pracovníky školy – školní psycholožkou a speciální pedagožkou.

Výsledky výzkumu potvrzují, že žáci se speciálními vzdělávacími potřebami (SVP) mohou být ve školním prostředí vnímáni jako zranitelnější, především z důvodu odlišností v chování, komunikaci či učení. Tento závěr odpovídá např. teoretickým východiskům autorů Slowíka (2023) a Knotové (2014), kteří upozorňují, že právě tyto odlišnosti mohou vést k vyššímu riziku sociálního vyloučení či šikany.

Významným zjištěním z dotazníkového šetření je, že respondentinevidí zásadní rozdíl v přístupu k řešení šikany u žáků se SVP, 2 z nich popsali konkrétní obtíže: děti se SVP často nedokážou situaci jasně popsat**,** nerozpoznají agresi nebo se bojí o problému mluvit**.** Tento poznatek opět potvrzuje, že se jedná o zranitelnou skupinu, vyžadující citlivější přístup (Knotová, 2014; Slowík, 2023).

Důležitým tématem je nedostatečnápráce se třídním kolektivem při začleňování žáků se SVP. Přestože mají žáci často nastavena podpůrná opatření, není vždy zajištěna informovanost a připravenost vrstevníků, což může podle Vítkové (2015) negativně ovlivnit proces inkluze. Právě práce s kolektivem a budování respektujícího třídního klimatu je považována za klíčovou součást prevence šikany, a tento závěr podpořily i rozhovory se školními odborníky.

Za velmi důležité shledávám zjištění, že učitelé považují spolupráci s odborníky ze školního poradenského pracoviště (ŠPP) za důležitou. Z výzkumných dat ale vyplývá, že v praxi se nejčastěji obracejí na metodika prevence a výchovného poradce, zatímco školního psychologa a speciálního pedagoga moc nevyužívají. Tento výběr může souviset s nedostupností těchto odborníků ve škole nebo s nejasným vymezením jejich kompetencí v oblasti prevence a řešení šikany.

Macháčková (2005) ve svém článku publikovaném v odborném časopise *Paidagogos* upozorňuje, že efektivní řešení rizikového chování vyžaduje koordinovanou spolupráci všech členů školního poradenského pracoviště – tedy školního psychologa, speciálního pedagoga, metodika prevence i třídních učitelů. Zároveň uvádí, že v praxi se tento model zatím naplňuje jen částečně. Dále konstatuje, že bez pravidelné mezioborové komunikace a sdílení informací zůstává poradenský tým ve své činnosti oslabený, což může negativně ovlivnit účinnost preventivních a intervenčních opatření.

Z hlediska výzkumného přínosu je vhodné podtrhnout, že se během výzkumného šetření ukázalo, žev českém prostředí chybí praktické výzkumy zaměřené výhradně na šikanu žáků se SVP. O šikaně jako takové existuje řada studií (např. Kolář, 2011; Říčan a Janošová, 2010), stejně tak o inkluzi a práci s žáky se SVP (Slowík, 2023; Vítková, 2015), bohuželoblast, kde se tyto dvě témata prolínají je stále minimálně prozkoumána**.** Tato práce tedy představuje určitý pilotní projekt**,** který reflektuje konkrétní zkušenosti pedagogů a odborníků v praxi, a poukazuje na potřebu hlubšího a širšího výzkumu – zejména v oblasti vnímaných specifik při práci se šikanou u žáků se SVP (např. výzkumná otázka č. 3).

Výsledky jsou limitovány, a proto výsledky výzkumu nelze zobecňovat na širší populaci škol, nýbrž je nutné je chápat jako orientační. Práce tak představuje pilotní projekt, která ukazuje určitý trend a otevírá prostor pro hlubší výzkum. Právě tato absence dat zaměřených na šikanu žáků se SVP v českém prostředí potvrzuje, že se jedná o oblast, která si zaslouží systematičtější výzkumnou pozornost. Hendl (2023) označuje pilotní výzkum jako výchozí bod pro formulaci hypotéz a ověření metodického rámce, než bude realizováno rozsáhlejší šetření na reprezentativním vzorku.

Ze zjištěných dat lze také vyvodit doporučení pro praxi, a to zvýšit důraz na přípravu třídního kolektivu na přijetí žáka se SVP, zintenzivnit spolupráci mezi pedagogy a poradenskými pracovníky, a posílit kompetence učitelů v oblasti práce se smíšenou skupinou. Závěrem lze říci, že práce identifikovala důležitá témata, která si zasluhují větší odbornou pozornost. Jak upozorňuje Slowík (2023), inkluze nemůže být pouze organizačním opatřením, ale musí být podpořena změnou postojů, otevřeností a ochotou přizpůsobit vzdělávání individuálním potřebám každého žáka. A právě prevence šikany

je jedním z indikátorů, podle kterých lze hodnotit, zda se inkluzivní vzdělávání skutečně daří naplňovat v praxi.

5 ZÁVĚR

Diplomová práce se zaměřuje na oblast prevence a řešení šikany u žáků se speciálně vzdělávacími potřebami, které je důležité věnovat pozornost z důvodu zajištění rovných podmínek ve vzdělávání. Žáci se speciálními vzdělávacími potřebami mohou být v důsledku svých odlišností více ohroženi šikanou, a proto je nezbytné věnovat pozornost jejich ochraně a podpoře ve školním prostředí.

Z provedených rozhovorů a dotazníkového šetření vyplynulo, že se v praxi k prevenci a řešení šikany u žáků se SVP přistupuje stejně jako u žáků intaktních. Obsah týkající se prevence a řešení šikany, je přizpůsoben tak, aby byl všem žákům srozumitelný, ale samotné principy jsou všeobecně platné.

Tato diplomová práce prezentuje názory a pohledy pedagogických pracovníků a pracovníků ŠPP na přístup školy a jednotlivých pracovníků k problematice šikany. Zároveň prezentuje návrhy na zlepšení a zdokonalení fungování systému prevence a intervence. Výsledky výzkumu mohou sloužit jako podklad pro zlepšení přístupu k žákům na ZŠ, ať už SVP mají nebo ne. Dále mohou mít výsledky evaluační hodnotu pro školská zařízení a školská poradenská pracoviště, která se touto problematikou a inkluzí zabývají.

6 SEZNAM ODBORNÝCH ZDROJŮ

BARTOŇOVÁ, M. a M., VÍTKOVÁ. *Inkluzivní vzdělávání v podmínkách současné české školy.* 1. vyd.Brno: Masarykova univerzita, 2010. ISBN 978-80-210-5383-0.

BENDL, S.*Prevence a řešení šikany.* 1. vyd. Praha: ISV, 2003. ISBN 80-86642-08-9.

BITTMANN, J. aL. BITTMANNOVÁ, *Prevence a účinné řešení šikany: U žáků a studentů s Aspergerovým syndromem a vysoce funkčním autismem.* Praha: Pasparta, 2016, str. 5. ISBN 978-80-88163-15-2.

BITTMANN, J. aL. **BITTMANNOVÁ,** *Podpora začlenění žáka s autismem do třídního kolektivu.* Praha: Pasparta, 2017, str. 56.ISBN 978-80-88163-53-4.

COLOROSO, B.*The bully, the bullied, and the bystander: From preschool to high school—How parents and teachers can help break the cycle of violence.* New York:HarperCollins,2003. ISBN 978-0060007895.

ČERNÁ, A.*Kyberšikana: průvodce novým fenoménem*. Praha: Grada, 2013, str. 21. ISBN 978-80-247-4577-0.

HENDL, J.*Kvalitativní výzkum: základy teorie, metody a aplikace*. 5. vyd. Praha: Portál, 2023. ISBN 978-80-262-1968-2.

HENDL, J. a J. REMR *Metody výzkumu a evaluace*. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1192-1.

HINDUJA, S. a J. W. PATCHIN, *Bullying beyond the schoolyard: Preventing and responding to cyberbullying.* 2nd ed. Thousand Oaks: SAGE Publications Inc, 2014. ISBN 978-1-4833-4993-0.

HURYCHOVÁ, E. aB.PTÁČKOVÁ, *Sociální práce ve školství.* Praha: Grada, 2022. Pedagogika. ISBN 978-80-271-3313-0.

JEDLIČKA, R. a kol. Speciální pedagogika. Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-5293-8.

JUCOVIČOVÁ, D.*Specifické poruchy učení a chování.* Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2014. ISBN 978-80-7290-657-4.

JUCOVIČOVÁ, D.*Reedukace specifických poruch učení u dětí.* Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0645-3.

KNOTOVÁ, D.*Školní poradenství.* Praha: Grada publishing, 2014. ISBN 978-80-247-4502-2.

KNOTOVÁ, D. et al.*Školní poradenství: poradenské služby v českém školství: školní poradenské pracoviště: vedení poradenského rozhovoru: žáci se speciálními potřebami: mimořádně nadaní žáci a studenti: role škol v oblasti kariérového poradenství.* Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4502-2.

KENDÍKOVÁ, J. Vzdělávání žáka s SVP. Praha: Raabe, 2016. ISBN 978-80-7496-213-4

KOLÁŘ, M.*Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc.* Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-123-1.

KOLÁŘ, M.*Bolestšikanování: cesta k zastavení epidemie šikanování ve školách.* Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-513-X.

KOLÁŘ, M.*Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-871-5.

KOLÁŘ, M.*Bolest šikanování.* 2., rozš. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-014-3.

KOLÁŘ, Z. et al. *Výkladový slovník z pedagogiky*. Praha: Grada Publishing, 2012. ISBN 978-80-247-3710-2.

KREJČOVÁ, L. et al. Specifické *poruchy učení: dyslexie, dysgrafie, dysortografie.* 2. vyd. Brno: Edika, 2018. ISBN 978-80-266-1219-3.

LERNER, J. W. a B. JOHNS.*Learning Disabilities and Related Disabilities: Strategies for Success.* 12th ed. Belmont, CA: Cengage Learning, 2011. ISBN 978-1111302726.

MICHALÍK, J., P. BASLEROVÁ a L. FELCMANOVÁ.*Katalog podpůrných opatření pro žáky s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodu zdravotního nebo*

sociálního znevýhodnění: obecná část. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. ISBN 978-80- 244-4654-7.

MIOVSKÝ, M.*Prevence rizikového chování ve školství. 2. přepracované a doplněné vydání.* Praha: Klinika 1. LF UK v Praze a VFN v Praze, 2015, str. 28.ISBN 978-80-7422-392-4.

PIPEKOVÁ, J.*Kapitoly ze speciální pedagogiky.* Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-198-0.

PRŮCHA, J., E. WALTEROVÁ aJ. MAREŠ, *Pedagogický slovník.* 6. aktualizované vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647-6.

PRŮCHA, J., **E.WALTEROVÁ,** a**J. MAREŠ,** *Pedagogický slovník*. 7., aktualizované vyd. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0403-9.

ŘÍČAN, P. a P. JANOŠOVÁ, *Jak na šikanu.* Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2991-6.

ŘÍČAN, P.*Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí.* Praha: Portál, 1995, str. 25.Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-049-9.

SLOWÍK, J.*Inkluzivní speciální pedagogika*. Praha: Grada, 2022. ISBN 978-80-271-3010-8.

SLOWÍK, J.*Speciální pedagogika. 2. aktualizované a doplněné vydání.* Praha: Grada, 2016. ISBN 978-80-271-0095-8.

SWEARER, S. M.,**D. L.ESPELAGE**a **S. A. NAPOLITANO,** *Bullying Prevention and Intervention: Realistic Strategies for Schools*. New York: Guilford Press, 2012. ISBN 978-1-4625-0403-9.

ŠVAŘÍČEK, R., K. ŠEĎOVÁ, A KOL.*: Kvalitativnívýzkum v pedagogických vědách.* Praha: Portál, 2007, str. 17.ISBN 978-80-7367-313-0.

TANNENBERGEROVÁ, M.*Průvodce školní inkluzí aneb Jak vypadá kvalitní základní škola současnosti?*Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-008-1.

VÁGNEROVÁ, K.*Minimalizace šikany.* Praha: Portál, 2009, ISBN 978-80-7367-611-7.

VÍTKOVÁ, M.*Inkluzivní vzdělávání: Teorie a praxe*. Brno: Masarykova univerzita, 2016. ISBN 978-80-210-8292-5

VÍTKOVÁ, M. (ed.)*Integrativní speciální pedagogika. 2.vyd*. Brno: Paido. 2004. ISBN 80-7315-071-9

ZELINKOVÁ, O.*Poruchy učení: dyslexie, dysgrafie, dysortografie, dyskalkulie, dyspraxie, ADHD*. 12. vyd. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0875-4.

ZILCHER, L. a Z. SVOBODA, *Inkluzivní vzdělávání: efektivní vzdělávání všech žáků.* Praha: Grada, 2019, str. 56.ISBN 978-80-271-0789-6.

7 INTERNETOVÉ ZDROJE

ANTI-BULLYING ALLIANCE. *Impact of Bullying* [online]. n.d., [cit. 2025-03-28]. Dostupné z: https://anti-bullyingalliance.org.uk/tools-information/all-about-bullying/prevalence-and-impact-bullying/impact-bullying

AXFORD, N., D. P. FARRINGTON, S. CLARKSON, G. J. BJORNSTAD, Z. WRIGLEY a J. HUTCHINGS. Zapojení rodičů do školních programů pro prevenci a snížení šikany: jaký efekt to má? *Journal of Children's Services* [online]. 2015, 10(3), str. 242–251. [cit. 2025-06-05]. Bingley: Emerald Group Publishing Limited. Dostupné z: https://doi.org/10.1108/JCS-05-2015-0019

HOUCHINS, D. E., W. P. OAKES a A. H. JOHNSON. Bullying and students with disabilities: Building positive climates for inclusion. *Theory Into Practice* [online]. 2016, 55(2), s. 119–127 [cit. 2025-06-05]. ISSN 0040-5841. Dostupné z: https://doi.org/10.1080/00405841.2016.1148985

KÄRNÄ, Antti, Christina SALMIVALLI, Elisa POSKIPARTA, Eija AHTOLA a Janne HÄNNINEN. The KiVa antibullying program: A replication and extension of the effects on victims and bullies in primary schools.*Prevention Science* [online]. 2021, **22**(5), 606–618 [cit. 2025-06-21]. ISSN 1573-6695. Dostupné z: https://doi.org/10.1007/s11121-020-01116-4

MACHÁČKOVÁ, P. Šikana ve školách – stále aktuální problém. *Paidagogos – Journal of Educational Research* [online]. 2005, roč. 2005, č. 2. [cit. 27. 6. 2025]. Dostupné z: https://paidagogos.net/issues/2005/2/2/article.html

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Metodický pokyn k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních* [online]. 2016 [cit. 2025-03-28]. Dostupné z: https://www.msmt.cz/file/37828

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k řešení šikanování ve školách a školských zařízeních* [online]. Praha: MŠMT ČR, 2013 [cit. 2025-03-29]. Č. j. MSMT-22294/2013-1. Dostupné z: https://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže* [online]. Praha: MŠMT, 2016 [cit. 2025-06-09]. Dostupné z: https://docplayer.cz/42910-Metodicke-doporuceni-k-primarni-prevenci-rizikoveho-chovani-u-deti-zaku-a-studentu-ve-skolach-a-skolskych-zarizenich.html

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY.*Vyhláška č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných.* In: *Zákony pro lidi* [online]. 2016 [cit. 2025-04-10]. Dostupné z: https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2016-27

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY.*Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních.* In: Sbírka zákonů České republiky. 2005. [online]. [cit. 2025-06-05]. Dostupné z: https://www.msmt.gov.cz/file/43482

NÁRODNÍ PEDAGOGICKÝ INSTITUT ČESKÉ REPUBLIKY. Děti, žáci a studenti se speciálními vzdělávacími potřebami [online]. Archiv NPI ČR, [cit. 2025-06-11]. Dostupné z: https://archiv-nuv.npi.cz/t/specialni-vzdelavani.html

NÁRODNÍ ÚSTAV DUŠEVNÍHO ZDRAVÍ. Národní monitoring duševního zdraví dětí: 40 % vykazuje známky střední až těžké deprese, 30 % úzkostí. Odborníci připravují preventivní opatření [online]. Klecany: NÚDZ, 10. 10. 2023 [cit. 2025-06-19]. Dostupné z: https://www.nudz.cz/pro-media/tiskove-zpravy/narodni-monitoring-dusevniho-zdravi-deti-40-vykazuje-znamky-stredni-az-tezke-deprese-30-uzkosti-odbornici-pripravuji-preventivni-opatreni.

NEVYPUSTDUŠI. *Šikana ve škole? Nenechte to být!* [online]. 2019, 18. září [cit. 2025-03-28]. Dostupné z: https://nevypustdusi.cz/2019/09/18/sikana-ve-skole-nenechte-to-byt/

PEPLER, Debra J. Bullying interventions: A binocular perspective. *Journal of the Canadian Academy of Child and Adolescent Psychiatry* [online]. 2006, **15**(1), s. 16–20 [cit. 2025-06-05]. ISSN 1719-8429. Dostupné z: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/18392191/

POLICIE ČESKÉ REPUBLIKY.*Šikana* [online]. [cit. 2025-04-15]. Dostupné z: https://www.policie.cz/clanek/sikana.aspx

RVP.CZ. *Kdo jsou agresoři a oběti v rámci šikany – typologie agresorů a obětí* [online]. 2019 [cit. 2025-04-15]. Dostupné z: https://clanky.rvp.cz/clanek/c/z/17907/KDO-JSOU-AGRESORI-A-OBETI-V-RAMCI-SIKANY-TYPOLOGIE-AGRESORU-A-OBETI.html

SCHOLA EMPIRICA. Empirické ověření metody KiVa [online]. Praha: Schola Empirica, 2023 [cit. 2025-06-21]. Dostupné z: https://www.scholaempirica.org/metodiky/kiva/empiricke-overeni/

SOURANDER, A, E. VALKONEN, A. PIHA, R. KALTIALA-HEINO, H. JÄRVINEN, P. RISTAKOSKI a J. ALMQVIST. *Childhood bullying and trauma: A population-based study of social background, psychiatric disorders, and trauma. Journal of Abnormal Child Psychology* [online]. 2012, **40**(6), 943–952 [cit. 2025-06-21]. ISSN 1573-2835. Dostupné z: https://doi.org/10.1007/s10802-011-9551-1.

UNESCO.*Inclusion in Education: Towards Inclusion and Equity* [online]. Paris: UNESCO, 2020 [cit. 2025-06-11]. Dostupné z: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373718

U.S. DEPARTMENT OF EDUCATION.*Bullying prevention and intervention strategies* [online]. [cit. 2025-03-28]. Dostupné z: https://www.education.ne.gov/safety/bullying-cyberbullying/bullying-prevention-and-intervention-strategies/

ÚSTECKÝ KRAJ. *Deprese, poškozování i myšlenky na sebevraždu. Výzkum zmapoval problémy mladých lidí v Ústeckém kraji* [online]. 2023 [cit. 2025-06-08]. Dostupné z: https://www.kr-ustecky.cz/deprese-poskozovani-i-myslenky-na-sebevrazdu-vyzkum-zmapoval-problemy-mladych-lidi-v-usteckem-kraji/d-1782376

VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. *Zpráva ze šetření: šikana žáka se SVP na ZŠ, sp. zn. 3653/2017/VOP/JF/Z18* [online]. 2018a [cit. 2025-06-25]. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/3653-2017-VOP-JF-Z18.pdf

VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. *Tisková zpráva k případu: Česká školní inspekce podcenila šikanu na základní škole* [online]. 2018b [cit. 2025-06-25]. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/aktualne/ceska-skolni-inspekce-podcenila-sikanu-na-zakladni-skole/

VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. *Děti a jejich práva – Co dělat, když mě někdo šikanuje* [online]. 2018c [cit. 2025-06-25]. Dostupné z: https://deti.ochrance.cz/pripady/skola/

ZÁBRODSKÁ, K. *Prevence šikany na pracovišti: Průvodce pro vysoké školy*. Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2023. ISBN neuvedeno. Dostupné také z: https://www.damu.cz/media/Zabrodska_-_Prevence_sikany_na_pracovisti.pdf

ZAPOJME VŠECHNY. *Šikana ve školách – skrytý problém s vážnými následky* [online]. 2021 [cit. 2025-04-03]. Dostupné z: https://zapojmevsechny.cz/clanek/1081-sikana-ve-skolach-skryty-problem-s-vaznymi-nasledky

8 SEZNAM ZÁKONŮ

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).

Zákon č. 82/2015 Sb., kterým se mění zákon č. 561/2004 Sb., školský zákon, a některé další zákony.

Vyhláška č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných.

Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních.

9 SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: **Informovaný souhlas účastníka výzkumu** 74

Příloha č. 2: **Dotazník** 75

Příloha č. 3: **Polostrukturovaný rozhovor** 78

Příloha č. 4: **Rozhovor se školní speciální pedagožkou** 79

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1: Zásady a postupy k prevenci šikany, dle Říčana (2010) 22
Tabulka č. 2: Kategorie vzniklé z analýzy rozhovorů se školním speciálním pedagogem a školním psychologem 46
Tabulka č. 3: Pracovní pozice na ZŠ 48
Tabulka č. 4: Délka pracovního poměru 49
Tabulka č. 5: Skupiny žáků se SVP 49
Tabulka č. 6: Osobní zkušenost s řešením šikany 50
Tabulka č. 7: Postup při výskytu šikany 50
Tabulka č. 8: Charakteristika žáka se SVP 51
Tabulka č. 9: Odlišnosti v řešení šikany 51
Tabulka č. 10: Realizace prevence a řešení šikany 52
Tabulka č. 11: Spolupráce mezi učiteli a pracvníky ŠPP 52
Tabulka č. 12: Spolupráce s pracovníky školy 53
Tabulka č. 13: Zeefiktivnění prevence a řešení šikany 54
Tabulka č. 14: Návrhy pro zlepšení prevence a řešení šikany 55

10 SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

aj	a jiné
ČR	Česká republika
ČŠI	Česká školní inspekce
IVP	Individuálně vzdělávací plán
LMP	Lehké mentální postižení
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
OSV	Osobnostní a sociální výchova
PAS	Poruchy autistického spektra
PPP	Pedagogicko-psychologická poradna
RVP	Rámcově vzdělávací program
SPC	Speciálně-pedagogické centrum
SPU	Specifické poruchy učení
SVP	Speciálně vzdělávací potřeby
ŠPP	Školní poradenské pracoviště
ŠPZ	Školské poradenské zařízení
VO	Výzkumná otázka
ZŠ	Základní školy

Příloha č. 1: **Informovaný souhlas účastníka výzkumu**

Vážené respondentky, vážení respondenti,

Obracím se na Vás s žádostí o vyplnění dotazníku, který poslouží jako podklad pro mou diplomovou práci na téma „Prevence a řešení šikany žáků se speciálně vzdělávacími potřebami.“ Cílem tohoto dotazníku je získat potřebné informace, které mohou sloužit ke zlepšení situace týkající se šikany na základních školách a k vytvoření tak bezpečného prostředí pro všechny žáky, bez ohledu na jejich odlišnosti.

Dovoluji si Vás rovněž požádat o co nejpřesnější a pravdivé vyplnění dotazníku. Účast ve výzkumu by Vám neměla zabrat víc než 15 minut, je anonymní a dobrovolná. Informace získané prostřednictvím rozhovoru, který bude nahráván, budou zpracovány a následně vyhodnoceny anonymně a pouze pro účely výzkumu. Vstup do výzkumu je zcela dobrovolný a lze ho kdykoliv přerušit.

V případě nabízených odpovědí zaškrtněte varianty, které vyhovují vaší odpovědi. V otázkách, kde chybí nabídka odpovědí, vyjádřete, prosím své mínění (napište svůj názor).

V případě dotazů či zájmu zjistit výsledky tohoto dotazníku mě můžete kontaktovat přes emailovou adresu klarkandelova@seznam.cz

Předem děkuji za Vaši spolupráci.

Bc. Klára Bystričanová

Studentka Pedagogické fakulty JU v Českých Budějovicích.

datum a podpis výzkumníka datum a podpis účastníka výzkumu

Příloha č. 2: **Dotazník**

1. Jaká je vaše pozice na základní škole?

    - Učitel
    - Asistent pedagoga
    - Metodik prevence
    - Výchovný poradce
    - Školní speciální pedagog
    - Školní psycholog
    - Jiné

2. Jak dlouho zde pracujete?

    - Méně než rok
    - 1-5 let
    - Více než 5 let

3. S jakými skupinami žáků se SVP se ve své praxi nejčastěji setkáváte?

    - Žáci s SPU (specifické poruchy učení)
    - Žáci s poruchami chování
    - Žáci s autismem
    - Žáci se smyslovým postižením
    - Žáci s tělesným postižením
    - jiné

4. Máte osobní zkušenost s řešením šikany u žáka se SVP?

    - Ano
    - Ne

    Pokud ano, jaké kroky v řešení situace vaše škola podnikla?……

5. Při zjištění výskytu šikany ve třídě/škole zpravidla postupuji takto:

- Informuji vedení školy
- Oslovím školního psychologa nebo speciálního pedagoga
- Informuji zákonné zástupce zúčastněných
- Řeším situaci přímo se zúčastněnými
- Spolupracuji s OSPOD či policií
- Využívám materiály a doporučené postupy MŠMT
- Zajistím preventivní program pro třídu
- Jiný postup (uveď)

6. Jakého žáka se SVP se šikana týkala?

   - Typ SVP ……

   - Pohlaví žáka……

   - Věk žáka……

7. Vnímáte nějaké odlišnosti v řešení šikany u žáků se SVP oproti jiným žákům?

   - Ano
   - Ne

   Pokud ano, v čem spočívají?.....

8. ŠPP na naší škole v rámci prevence a řešení šikany dětí se SVP realizuje

   - Preventivní programy
   - Individuální podporu žáků se SVP
   - Včasné řešení problémů v kolektivu třídy
   - Podpora začlenění žáka se SVP
   - Besedy pro žáky na téma
   - Poradenství učitelům
   - Spolupráce s rodiči
   - Spolupráce se ŠPZ a dalšími organizacemi

9. Jak probíhá spolupráce mezi učiteli a pracovníky ŠPP při šikaně u žáků se SVP

……

10. Při řešení prevence a intervence v rámci problému chování a šikaně se obracím na tyto pracovníky školy:

- Speciální pedagog
- Školní psycholog
- Metodik prevence
- Výchovný poradce
- Ředitel školy

11. Co by podle Vás mohlo zefektivnit prevenci a řešení šikany obecně nebo u žáků se speciálně vzdělávacími potřebami na vaší škole?

……

12. Napadají Vás ještě nějaké návrhy pro zlepšení prevence a řešení šikany přímo u žáků se SVP?

……

Příloha č. 3: **Polostrukturovaný rozhovor**

V rámci polostrukturovaného rozhovoru byly použity tyto otázky:

PRVNÍ ČÁST

1. Jak dlouho v této pozici působíte?
2. Co Vás vedlo k tomu stát psycholožkou/speciální pedagožkou ve školním prostředí?

DRUHÁ ČÁST

1. Jaká specifika má prevence šikany u žáků se speciálně vzdělávacími potřebami?
2. Co je podle Vás nejdůležitější při prevenci šikany u dětí se SVP?
3. Jakým způsobem se přizpůsobuje intervence v případech šikany u žáků se SVP?
4. Jak vnímáte svou roli v prevenci šikany a vyčleňování žáků se SVP?
5. Jaká je vaše role při řešení případů šikany u žáků se SVP?
6. S kým nejčastěji spolupracujete při prevenci a intervenci šikany? Jak tato spolupráce probíhá?
7. Vnímáte nějaká úskalí či problémy při prevenci a řešení šikany u žáků se SVP?
8. Jaké specifické programy zaměřené na prevenci šikany u žáků se SVP jsou na vaší škole realizovány?
9. Jak vnímáte efektivitu aktuálních opatření na vaší škole? Co byste potřebovali pro zvýšení efektivity?
10. Napadají vás nějaké návrhy pro zlepšení prevence a řešení šikany? Konkrétněji u žáků se SVP?

Příloha č. 4: **Rozhovor se školní speciální pedagožkou**

PRVNÍ ČÁST

Jak dlouho v této pozici působíte?

Na pozici školní speciální pedagožky jsem prvním rokem. Na naší škole tato pozice poradenského pracovníka ještě nebyla. Začínám teprve vypracovávat systém, práci a postupy, se kterými budu s žáky se SVP pracovat a připravuji na to i učitele. Věřím, že jsme na dobré cestě a máme dobře promyšlený plán práce.

Co Vás vedlo k tomu stát psycholožkou/speciální pedagožkou ve školním prostředí?

K této pozici mě dovedla hlavně praxe na střední a vysoké škole, když jsem mohla tuto práci poznat takzvaně v terénu. Hodně mě naučila jedna speciální pedagožka na ZŠ. Líbil se mi způsob její práce a to, jak pomáhá posouvat žáky se SVP jak v školním životě, tak dokonce i v osobním. Druhým důvodem jsou právě žáci se SVP a i žáci ze sociálně znevýhodněného prostředí. Ráda bych, aby tito žáci nebyli vnímáni odlišně či negativně, například jako méně schopní. Mají šanci, jen jim je někdo musí poskytnout a nasměrovat je.

DRUHÁ ČÁST

Jaká specifika má prevence šikany u žáků se speciálně vzdělávacími potřebami?

Neřekla bych, že se na naší škole liší prevence u žáků bez SVP a žáků se SVP. Ke každému dítěti, ke každé třídě volíme stejné metody, programy. Nevyčleňujeme tyto žáky. Naopak je začleňujeme do běžných aktivit, aby se cítili jako plnohodnotní členové kolektivu. Při příchodu žáka se SVP do třídy, pokud jde o závažné SVP, připravujeme třídu, seznámíme je s deficitem, který žák má a dbáme hlavně na bezpečnost, pokud jde o nějaký zdravotní problém. Jinak ale nevím, postupy mi přijdou u všech stejné, nerozlišené.

Jakým způsobem se přizpůsobuje intervence v případech šikany u žáků se SVP?

U nás na škole je intervence u žáků se SVP vždy individuálně přizpůsobena jejich potřebám. Používáme srozumitelnou komunikaci. Za mě je důležitá i spolupráce s asistenty pedagoga a dalšími odborníky, aby se zajistilo bezpečné a podpůrné prostředí. Zohledňujeme také sociální kontext a usilujeme o prevenci vyčleňování či stigmatizace žáka ve třídě.

Jak vnímáte svou roli v prevenci šikany a vyčleňování žáků se SVP?

Má role při řešení je role informátora bych řekla. Kromě třídního učitele přicházím s těmito žáky nejvíce do kontaktu, tudíž mohu něco vypozorovat, žáci mi něco řeknou a já pak tyto informace posílám dále, hlavně třídnímu učiteli a metodičce prevence, popřípadě školní psycholožce.

Jaká je vaše role při řešení případů šikany u žáků se SVP?

Má role spočívá především v konzultacích a podpoře kolegů, kteří mají na starosti přímé řešení případů šikany.

S kým nejčastěji spolupracujete při prevenci a intervenci šikany? Jak tato spolupráce probíhá?

Spolupracujeme v rámci celého ŠPP. Na naší škole máme všechny poradenské pracovníky – já jakožto školní specped, školní psycholožku, metodičku prevence a výchovnou poradkyni. Nově budeme mít i sociální pedagožku, což beru za hodně velký přínos, vzhledem k žákům, kteří na naší škole studují. Spolupráce je i s třídními učiteli, pokud si to metodička prevence ode mě vyžádá. Scházíme se jednou měsíčně na poradách ŠPP a při akutních případech se snažíme hned ten den. Metodička prevence nám předá informace a společně promyslíme následující kroky řešení.

Vnímáte nějaká úskalí či problémy při prevenci a řešení šikany u žáků se SVP?

V současné době žádná zásadní úskalí nezaznamenávám.

Jaké specifické programy zaměřené na prevenci šikany u žáků se SVP jsou na vaší škole realizovány?

U nás na škole specifické programy vyloženě pro žáky se SVP nemáme, máme pro všechny žáky a třídy stejné. Každý rok probíhá šetření klimatu třídy pod vedením školní psycholožky, spolupracujeme s neziskovými organizacemi a odborníky, kteří nám na školu jezdí provádět preventivní programy, programy na stmelování kolektivu a na vytvoření bezpečného a přátelského prostředí. Od příštího školního roku budeme využívat sociometrickou aplikaci YoungLink, ve které se vyškolí metodička prevence a školní psycholožka, aby pak s výsledky aplikace a se třídou mohli pracovat. V průběhu školního roku jsou pravidelné třídnické hodiny v 1. a 2. třídách pod vedením třídního učitele a od 3. třídy do 9. třídy máme předmět OSV – Osobnostně sociální výchova, kterou vede také třídní učitel, ale ve spolupráci s celým ŠPP.

Dále bych se chtěla zeptat, jak vy osobně vnímáte efektivitu aktuálních opatření na vaší škole? Co by podle Vás bylo potřeba pro zvýšení efektivity?

Aktuální opatření, a hlavně velká nabídka programů a práce, kterou s žáky provádí třídní učitelé a pracovníci ŠPP mi přijde efektivní. Třídy se nám daří stmelovat,

ustupuje nám nevhodné chování mezi spolužáky. Jediné, co mě napadá pro zvýšení efektivity je pravidelnější školení učitelů v tomto tématu, ale i to je v plánu na příští školní rok.

Napadají vás na konci našeho rozhovoru ještě nějaké návrhy pro zlepšení prevence a řešení šikany? Zaměřme se konkrétně na žáky se SVP.

Jak jsem zmiňovala u předchozích otázek, tak je to již zmíněné pravidelné školení učitelů v tématu prevence. Za mě, jakožto speciálního pedagoga, je to i školení ohledně žáků se SVP. A nejen učitelů, i nás, pracovníků ŠPP a asistentů pedagoga, kteří jsou ve třídě také nejvíce a pracují nejen s žáky se SVP ale s celou skupinou.